מְבוֹא אִמְרֵי שֶׁפֶר

ABSOLVTISSIMAE IN HEBRAICAM LINGVAM

INSTITVTIONES ACCVRATISSIME IN VSVM *studiosæ iuuentutis conscriptæ, ex quibus, non tantum nomina declinare & uerba inflectere, hoc est simplicem grammatices rationem sed & purè loquendi & scribendi uiam ex nomen clatura, quam laboriose congeßimus, ex Dialogis, ex Epistolis, aliijsq; rebus, quas phrasibus hinc inde ex Bibliorum, & Rabinorum libris petitis conscripsimus, depromet.*

AVTORE

Iohanne Isaaco Leuita Germano.

כל אמן בלי כלי
ובלתי הספרים
ותלבבות אינן מיושבות
לכן קנה אמרי שפר

הוא כבשר בלא ערי
ימי בחור אסורים
מעורבבות גם המחשבות
כל מה שיושת הכופר

COLONIAE
*Adamus Orpheldius excudebat
prope D. Lupum.*

Anno . M. D. LIII.

AD AMPLISSIMOS, ET SPLENDIDIDISSIMOS HVIVS CELEBERRIMAE REIPVBL. COLONIENS. COSS. & Senatores, Dominos suos ac Mecaenates semper colendos, Iohannes Isaack Leuita germanus.

QVAMQVAM totus terrarum orbis, omnes propemodum prouinciae, oppida ferè cuncta, uiri splendidißimi, fœdißima bellorũ, & seditionum tempestate sint perculsa, grauiterq́; perturbata: tamen cum admiranda dei benignitas in nostris laudibus nunquam conticescere debeat, hoc profecto tempore iure optimo clementiam eius, qua nos tam diuinis bonis afficit, non laudare modo, sed & attoniti, aspicere, & grata tantorum beneficiorum recordatione debemus exosculari. Vt enim taceam florentißimum ecclesiae Christi statum, silentio praeteream tam claram doctrinae coelestis profeßionem, áliaq́; multa: tacitus profectò praeterire non possum, quod omnia studiorum genera, tam diuina, quam humana, singulari quadam ipsius Dei Opt. Max. prouidentia sic efflorescant, ut iam pulsis tenebris, disiectisq́; nubibus, quas hominum ignauia toti terrarum orbi offuderat, clarissimum, & saluberrimum lumen exortum uideatur. An quisquam ignoret, quanta industria, quantaq́; solertia sagacißimi homines artem Typographicam inuenerint, inuentam utilißime perpoliuerint? Quis ne uidet, quae sit iuuenum ad amplificandam ingenij industriam, alacritas? Quis non miratur principum, & eorum qui Respub. gubernant, tam inusitatam, tam inauditam erga literarum studia, erga professores & iuuentutis duces benignitatem? Hoc tam incredibilem in propagandis humanitatis studijs amorem quis non mire-

miretur? Et ut de cæteris taceam, quem nō oblectat, tam salubris tam amœna ferè per omnes academias facies, quam parturit diuinum Hebraicæ linguæ studium? Etsi enim temporis iniuria, multorum audacia, qua nihil non tentatur, & iniqua barbarie multis iam annis oppressa & extincta propemodum iacuerit: tamen sic ope diuina nunc excolitur, ita passim sese in omnes scholas ceu plenis fontibus effundit, ut desperandum nō sit, quin propediem non minus, haud scio an magis etiam, ecclesiæ Christi, quam Iudæorum diatribus familiaris reddatur. Qua re, quid melius, præstantius, aut Christianorum saluti potuisset unquam utilius optari? Quanta enim & quam immensa sit huius linguæ utilitas cum ad omnium rerum tum in primis Bibliorum dilucidam explicationem & intelligentiam, docti homines semper intellexerunt, & multis hac tempestate præclarissimis testimonijs declararūt. Ad hæc enim pro se quisq; acriter animum intendat, qui mores, quæ disciplina priscis temporibus fuerit, cū Deus Opt. Max. præclaris hominibus cœlesti lumine illustratis suam uoluntatē per Prophetas, Patriarchas orbi patefaceret hoc idiomate. Quæ fœlicior ætas, quam qua Christus incredibili, quo genus humanum complectebatur, amore compulsus patris sui cœlestis abstrusa consilia nobis patefaceret hac lingua? Vtinam Ciceronis copia mihi non deesset, Demosthenis uehementia, Isocratis suauitas, ut ad huius linguæ dignitatem contemplandam cum omnium Christianorum, tum in primis, quorum interest Christianam philosophiam potenter in ecclesijs effundere, mentes & cogitationes conuerterem. Sed cū hæc in nobis non sint, consolatur tamen nos rei ueritas cuius quo simplicior, hoc efficacior est oratio. Vt prætermittam alia omnia quis tantis sordibus habet animum oppletum, ut ex disturbatis & corruptis riuis & lacunis, quam ex limpidis fontibus, & amœnissimè scaturientibus sitim leuare malit? Omnes malunt ex Rheno, Danubio, Tyberi, cæterisq; fluminibus aquam depromere, quam ex mari. Quamobrem? Quia dulciora sunt, & aptiora usibus humanis. An non idem de hoc sanctissimæ linguæ studio pronunciare poterimus? Hæc lingua nobis quicquid à philosophis subtilissimè cogitatum, & humana sapientia cōplexum est: deinde, quicquid nobis Pater cœlestis cum per prophetas, tum copiosissimè & per Christum æternum eius filium, & apostolos, organa sanctissima nobis patefactum

uolue-

uoluerit, ab initio promulgauit, ut & diuinarum & humanarũ rerum scientia hic suum fontem agnoscat, suam hic celebret originem. Quibus laudibus quid amplius addi potest? formam & dignitatis & utilitatis huius linguæ, si oculis cerneremus, mirabiles amores studiorum excitaret. Hebræorum monumenta omnium philosophorum, tam Græcorum quam Rom. subtilitatem, & industriam multis partibus uincunt, & rerum superant dignitate, & artificij præponderant industria. Quod licet aliundè non intelligatur, certè hinc optimè perspici potest. Quis ignorat illustrem illam comparationem, qua pleriq; Hebræorum collatis opibus & diuitijs huius linguæ cum philosophorum sententijs de deo, & diuinis operibus non uereantur dicere.
כלם ירדו לעומס חים והעלו חרס בידם id est, (ut latinis uerbis idem dicamus) Descenderunt philosophi in profundum Mare, ut preciosos lapides illinc exhaurirent, sed nihil præter fictilem testam reportarunt. Hoc est (ut clarius intelligatur) philosophi cum de rebus diuinis & arduis subtilissimè cogitarunt, somnia & delyria quædam pepererunt, quæ nequaquam cum clarissimis Hæbræorum monumentis comparari possint. Sed non rebus tantum hæc lingua præ cæteris est nobilitata, uerum etiam orationis genere tantum inter cæteras linguas emicuit semper à condito mundo, quantum sydus illud saluberrimum & clarissimum, Sol scilicet inter alia sydera. Quod & diuinæ literæ satis præclaro testantur elogio, cùm gentium ecclesiam saluberrimo lumine, Christo scilicet illuminatam alloquantur: Benedicite, inquiens, deo, de fontibus Israhel. Sed infinita diuinarum literarum, quibus abundant, testimonia producerem in hanc sententiam, nisi uestræ amplitudini prolixitatem molestam esse intelligerem, & ita huius linguæ præstantiam toti Christianorum orbi commendatam scirem, ut nostris laudibus parum huic studio accedere posse crederem. Amplissima Parisiensium academia cum omni literarum genere sit nobilissima, tum huius linguæ professione non parũ laudis est adepta. Neq; id iniuria. Cũ enim eius academiæ principes in comparandis uiris doctis, quamuis maximis stipendijs sibi nunquam desint, tum in hac lingua præstantissimos, natos quidem Iudæos, sed postea gratia Christi illuminatos, uiros non desiderauit. Quibus rebus effectum est, ut summas laudes, maximosq; progressus in hac lingua compararint, adeo,

ut non grammatices regulas tantū ſpinoſè, ſed & ſacra Biblia Hebraico ſermone maxima cū laude profiteantur. Quid de celebri, & omni genere ſtudiorum non parum nobilitate Louanienſium academia, cui me non parum debere libenter profitcor cum ob initium diuinæ lucis, qua tum familia mea illuſtrata eſt, tum ob alia innumerabilia beneficia, dicam? Silentio præterire placet alias innumeras academias, in quibus tantū fauoris, & patrocinij ſibi parauit, ut in arcem conſcendiſſe propemodum uideatur. De nobilißima huius Colonienſis Reip. academia, cū antiquitatis nomine maxime, tum doctorum hominum copia, quibus ſemper uiguit, clarißima quid dicemus? Cum inter ceteras. Germaniæ academias ſemper amplißimum & amœnißimum omnium muſarum fuerit domicilium, hanc quoq; ſacram linguam ſuis honoribus, ſuisq; premijs ornatam, & mecænatibus inſtructam uidemus, ut enim de me priuatim dicam, quō non agnoſcerem tantam & tam inuſitatā erga me, hoſpitē & peregrinum ueſtræ amplitudinis benignitatem, tam mirificè mihi ſtudio et amore huius linguæ propagandæ, (quod non dubito) exhibitam? Qui ſimul ac in urbem ſum ingreſſus, literis & commendationibus Louanienſium in clarißimorum uirorum & optimè de tota Republ. merentium, patrocinium & fauorem, quamquam peregrinus ſuſcipiebar. Non enim illam admirandam & propè diuinam ſplendidißimi uiri Arnoldi de Segen, qui cum huius Reipub. gubernatiōe, noſtrorumq; ſtudiorum defenſione, equeſtriſq; ordinis inſignibus, tum alijs dotibus clarißimi, non erga me tantum, ſed & alios, humanitatem ignorare poßint. Quid multa? Vix literis, uel Louanienſ. commendationibus incitatus, quā incredibili me complexus ſit humanitate, quot mihi parauerit amicos, & Mecœnates, claros in hac Repub. uiros, quid attinet dicere? Quid dicam de toto conſulum & Senatorum ordine ſpectatißimo, (quos omnes nominatim honoris gratia libenter nominarem, niſi prolixitatē omnibus ingratam animaduerterem) à quibus ſtatim ut me ex optimorum uirorum ſermonibus & commendationibus cognouerunt, tantis me beneficijs deuinxerunt, ut ſi uitam etiam pro illorum dignitate defendenda profunderem, nequaquam tamen parem gratiam referre poſſem? Vt enim innumerabilia taceam, certè tacitus nullo modo præterire poſſum, quod incredibili literarum amore, immenſo tenues iuuandi ſtudio, honeſto me præmio ornarūt:

& in

& in singulos annos ornandum statuerint, nec spem mihi deesse uoluerint uberiora, maioraq; pedetentim adipiscendi. Et id quidem omne inter tantos bellorum tumultus, tantos armorum strepitus, quibus perculsa & prostrata iaceant per orbem ferè cuncta. Quid his amplissimis laudibus addi potest? Sed cum in hac uestra benignitate recordanda nonnihil operæ & studij ponerem, grauis quædam & difficilis cogitatio mentem occupauit, qua tandem ratione testari possem, me non uoluntaria obliuione beneficiorum recordationem contriuisse. Diu multumq; mecum cogitanti. Præterquam quod iuuentutis industriam publicè professionis munere locupletarem pro uirili. Placuit & hoc nostrarum uigiliarum opus à magnis sæpè postulatum, ab adolescentibus studiosè petitum uobis amplissimis Coss. offerre, ac in uestro nomine cum studiosis communicare: sperans fore, ut quanto in altiore dignitatis fastigio uos Dei benignitas collocasset, tanto clementius hosce nostras lucubrationes uestro præsidio defenderetis. In quibus quid præstiterimus, quã quòd utilem Reip. nauauerimus, aliorum esto iudicium. Equidem hoc in primis operam dedimus, ut non tantum rudem grammatices cognitionem à nobis studiosi peterent, sed & politè loquendi & scribendi, deniq; perite quoq; intelligendi scientiam haberent, depromptis ex Biblijs & erudite Rabinorum scriptis, omnibus locutionum generibus ad usum accommodatis. Quod in tanta eruditorum, qui passim hac tempestate hæc studia tractant, copia nondum à quoquam tentatum, nedum præstitum est. Nos quantum assiduis uigilijs, immensis laboribus assequi potuimus, ad iuuentutis utilitatẽ conuertimus. At quam iuuentutem narras? Vereor (ita me Deus amet) ne quibusdam, ijsq; bonis uiris meum consilium improbetur, qui mirentur hoc tempore, tantopere rebus omnibus disturbatis, studijs perculsis & hac publica calamitate prostratis, me tantum operæ studijq; ponere in hisce commentarijs & uigilijs euulgandis. Hos (si qui tales sint) obtestatos uelim, ut rem bene pernoscant, & rem antè perspiciant, ut posteà mirari haud dubiò desinent. Ego paucos abhinc menses & amore iuuandi studia iuuentutis & officio meo, ut aliquo testimonio meo gratum pro uestra humanitate uestro splendori declararem, compulsus hoc opus euulgare rebus omnibus adhuc pacatis, cum ne suspicio quidem adhuc esset huius tempestatis

pestatis atrocissimæ, cœpi. Et quanquam repentina tempestas nos non mediocriter perturbaret, tamen multis de causis intermittendum opus auspicatum non putaui. Primum, quod uereremur, ne uestra amplitudo me beneficiorum immemorem suspicaretur, quod tanto tempore nullis argumentis id testaremur. Simul etiam intelligat, me in otio hoc molestissimo, quo inuitis nobis docendi munera sunt interclusa, de negotijs ad publicam salutem pertinentibus sedulo cogitare. Deinde quanto id Typographus suo fecisset incommodo, si interclusus & impeditus à nobis in medio opere fuisset, cum perspiceremus, nolui homines ad literarum studia propaganda propensos fallere, ratus id mei muneris esse, mihiq; honestissimum, omnibus prodesse, obesse nulli. Quin & mihi postremò notam infamiæ pertimescendam putaui. Si intermissum esset à nobis, plerique ab instituto destitisse propter inscitiam clamassent. Alij metu nos deterritos dixissent. His igitur causis adducti, opus hoc in dubijs fluctibus aliquando iactatum, & quasi desperatum diuino fauore tandem adimpleuimus. Accipite itaq; uiri splendissimi nostrum hunc laborem comiter & humanè: & si uacat, & si placet, uestro fauore tabula hæc naufragij salua in uulgus eat, ut nobis grata, iuuentuti utilis esse uideatur. Opto uobis Mosis clementiam, Dauidis pietatem, Salomonis sapientiam. Datum Coloniæ Anno Millesimo quingentes. quinquagesimo tertio, ad duodecimum Calend. Octob.

EPISTOLA HEBRAICO SERMONE AD OMNES PROFESSORES ET STVdiosos *Hebraicæ linguæ perſcripta,*

quam cum obmultas res quæ in ea comprehenſæ ſunt, tū ob uſum huius linguæ commonſtratū in ea utilem putemus.

Mala. 3.

יפתח ה את ארבות השמים ויריק ברכה עד בלי די
לכל מלמדים תלמידים ואוהבים
ללשון עברי

Cuius libri Abraham crediture ſſe autor à Iudeis.

כתוב בספר יצירה בשלשה ספרים יה חקק חכמות בְּסֵפֶר וְסֵפֶר וְסִפּוּר ופירושו כפול ומכופל רהוב ועמוק מאוד אבל אני לא אביא במקום הזה רק פירוש אחד ספר הוא מנין שכל האותיות נעשו במנין ויש בהן מנין מופלא ומכסה מאוד סֵפֶר היא הכתיבה לפי שעשה צורת האותיות אשר אינן בלא כוונה ובמקרה אלא לענין נאות עם המכוון עם כל אות ואות וְסִפּוּר יש כל דבר מדובר ביגלגול אלפא ביתא ימצא כל דבר ואין יש לגמגם בדבר הזה שמעלת ומדרגת הלשונות כאשר אמר החבר לכוזרי יש גדולה מאוד ויש לה מדה משקל ומשורה כי האדם משער בשכלו מדבר בפיו וכותב בידו הדבר ההוא ומודה האדם באלה השלשה דברים על דבר אחר מבריאת הבורא יתברך שמו אבל יש הפרש בדבר הזה בין הבורא יתברך שמו ובין האדם כי שעור האלהים ודבורו וכתבו הוא הדבר בעצמו כי כאשר אמר יהי אור ויהי אור יהי רקיע לא יצא הדבור עד שנמצא המעשה וכן המכתב מאלהים הוא כמו שנאמר והמכתב מכתב אלהים הוא ומכתבו הוא יצירתו אבל באדם אינו כן כי יכול אנוש לכתוב ולדבר

Hic Rabinus ante octingentos annos uixit.

Gene. 1.

Exodi 32.

B

ולדבר צרכו או להקש תואר האדם להמציא צורתו ואינו יכול
להוציא גות האדם ועצם הדבר כי אם היינו יכולים לעשות
זאת היינו יכולים על דבר האלהי והיינו בוראים כאשר אנחנו
עושים בקצה היכולת על הציור השכלי אך הלשונות
והמכתבים יש לקצתן יתרון על קצתן מהן מה ששמותיהן
נאותין הרבה בקרואים ומהן דהדיקין מהנאות להן והלשון
האלהי הברואה מתחילה אשר למדה האלהים לאדם ושמה
על לבה ובלשונו היא מבלי ספק השלמה והברורה מכל
הלשונות ונאותיה לקרואיה יותר מכלן כמו שאמור הכתוב
וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו רוצה לומר ש Gene. 2.
שהוא ראוי לשם ההוא
ויש יתרון ומעלה ללשון הקודש שהמלאכים יותר הודש
חוששים לה ומרגישים מזולתה מהלשונות
וכוראי מקבלה ומסברה היא החשובה והמעולה שבכל הל
הלשונות   היא הלשון אשר דבר בה השם יתברך עם
אדם וחוה בנזכר למעלה ובה דברו שניהם כאשר יורה ומע
ומעיד על זאת הגזר אדם מאדמה חוה מחי וקין מקניתי:
ושת משת ונח מינחמנו וכמוהן רבים הנמצאים בתורה
ובספרי הקבלה   גם כל
הלשונות בארבע רוחות השמים הולכים על לשון עבר כי הב
חבורן מן השמות והפעלים והמלות גם שמות האותיות
רצורותיהן חלקותות ממוצאי הדבור מוכיחים על זאת
גם מנין העשרה הסבים עליו כל בן אדם במזרח
ובמערב ואין זה בטבע כאשר רוב בני אדם סבורין בא לעול
לעולם אלא שהוא מקובל ממתחיל כי דרך לשון הקדש
כאשר כתב אבן עזרא בקהלת כימן ויו ובשאר מקומות Eccle. 6.

וזת לשונו דרך לשון הקודש לזכור עשרה ומאה ואלף
בעבור היותם כלל החשבון הלא תראה כי בהשלמת העשר
העשרה הכל באחד וכולו וזהו שאמר בעל ספר יצירה
עשר ספירות בלימה עשר ולא תשע עשר ולא אחת עשר
עשרה הבן בחכמה וחקור בבינה בחון בהן וחקור מהם
וצור והעמד דבר על בוריו והשב יוצר על מכונו
לכן תדע שכל החכמות באין נגרה כי הן עקר שרשיהן
וכלליהן מהעבריים אל הכשדים התחלה ואחר כך אל פרס
ומדי ואחריכן אל יון ובאחרונה בא אל רומי ואין בזה
מוזה שבקדושה בחכמה בצחות ובנאות היא מלאה על כל Iosue 5.
גדולה לכך באשר הייתי שוכר בחכמות Nehe. 8.
ובתועלת הלשון אשר כל חפצים לא ישוו בה וראיתי שיא
שאצל היהודים בעינן חדל והרוח הדין היא מורה ומהמעט 4. Reg. 14.
מאוד ואצל הנוצרים בדורות רבות נשתכחה כמות מלב Psal. 31.
והיתה בבלי אוכר כי אין אכת אותה חביתה רק אחד ממדינה Iudic. 19.
ושנים מאיקלים ועתה את על פי שהתחלה לאל לפני שנים
מעטים באשה עזובה הורה לבעלה ורבה העזובה בקרב הארץ Esaias 6.
וגלה נבוחה למבין וישרה למוצאי דעת מכל Prouerb. 8.
מקום בזמן הזה נתמעט ההרגל ואברהבסקיאות וכל היודע
כלל אחד או שנים מהדקדוק הוא אצל רוב האנשים למופת
למופת ולאות לכך אמרתי עת לעשות ליהוה ובאתי כנוקף Esai. 24.
זית אם כלה בציר ולפי מעוט שכלי באתי לזכות את הרבים
לא לבד בדרך הדקדוק אלא חצני נערתי מהרגל ומהנהגת Nehe. 5.
לשון עבר כדי להדריך הלמידי צח שפתים בדרך הלשון הזה
שיהגו בה בוקר וערב וצהרים בשבתם בביתם ובלכתם בדרך עד
שבלי טורח ומשא יוכלו לחרגיל את עצמם בדבור ובמכתב Deuter. 6.
משום

משום צחצוח חלשון עד שתהא שגורה בפיהם   וזה לא
עשיתי להתגדל את עצמי או להראות את יקר תפארתי שהוא
כגרעין של חרדל וכסדקית של מחט אצל ערך ידיעת שאר
מחברים הלשון הזה שהיא כפתחו של אולם : אלא להרביץ
הלשון הזה בנרצרים ולהביא אותם על פי מדותיו   גם לחרחר
להבעיר ולהדליק לב שאר אנשים בקיאים ומופלגים בלשון
הזה שיעשו גם כן כמוני ויכנסו בלשנא דקדשא בעובי הקורה
ובפרט בעלי ההלכות אשר משום צוואת השררה ירה מלמדנ
מלמדים לשון עבר בעיר המפוארה פריז ובעיר לויבן ובשם
צרור המור וארז כלבנון איש אשר שמו נורת כאפרסמון
ומתוך חבוריו לבד ידעתי את האיש ואת שיחו והכרתי ערך
מעלתו יוחנן מירצירוס   ורבי ומורי איש כערבי אלופי
ומיודעי אשר הוא כצלוחית ההומת המלאה כשמן ערב
שכאשר יורק מכלי אל כלי ריחו נודת ועודת אנדריאות
בלינות יצו ואסות לאל שלא ישיבו פני ריקם גם יזכרו
מה שאמר שלמה המלך עליו השלום יש מפזר ונוסת עוד Prouerb.11
ובולי : כי זה הוא כאשר פירש רלבג ושאר חכמים בעל השל
השלמות בעיון כי כל מה שיוסיף ללמד דעת לאנשים תהית
חכמתו ובינתו נוספת באמרם ומתלמידי יותר מכלם
ואמנם מי שהוא מונע ללמד היושר והאמת לאנשים הנה זה
הענין לו למחסור משלמהו כי להעלימו היושר תמעט חס
הקירתו וגומר   מי יתן שאוכל בבירור בלשון רומי
לחפיס רצוני אנהגכם אביאכם אל בית אמי אשקכם מיין הר Canti.8.
הרקח מעסיס רמוני
אבל רעו מורי ורבי שימי היו מעט ורעים ומיום שזורע ארג Gene.47.

ארני עלי נגלתה טלטלוני טררת הזמן ובריאתי לא עמדה לי Esai.53.
שער עתה לא הגעתי למחוז חפצי ברצון לבי בלשנא דרומי
אשר משום רבוי בלליה ופרטיה בברה עלי כנטל החול כי פ Prouerb.27.
פעמים רבים אני עד חצי היום שוכב פרקדן מרוב חחליות
וחעיפות ולפעמים מחמת הבלית חחולשת כמעט יצאת נפש
נפשי לכן קראתי לתשועה אחד מתלמידי ההגונים לפי שעה Ecele.1.
שיתקן המעוות בלשון לועז וירים מכשול מדרך תלמידי Esaj.57.
שפה ברורה ובעבור הדבר הזה לא אסוג אחור כי לא
לחנם אמרו חרבנים לא חביישן לומד ולא חקפדן מלמד
ובמקום אחר אמרו עשה לך רב וקנה לך חבר וכמוהם רבים
גם שלמה המלך עה אמר טוב השנים מן האחד אשר יש להם Eccle.4.
שכר טוב בעמלם ובאותו פסוק פירש רש יהרבה מלאכת
נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו וידוע ומפורסם
לכל שראש הפייטנים אצל הרומיים טירנציאות הדה ולא
בוש שהיה לו סיוע במשקליו ובחרוזיו מרעיו ואוהביו
ועל מה ששנאיו הרפו וגרפו ודרשו לו לגנאי ולהרפות הוא
דורש לשבח ומהפאר ומתגדל על זאת אבל
אני מבל מקום לפני כל מי שיקרא בספרי זה בורע ומשתח
ומשתחוה עד שיתפקקו כל החוליות וארכובתי דא לדא נ Danie.5.
נקשן שיתארה הכורי זה חקטון במתוגה הענוה ואם ימצא Esai.44.
בלשון רומי פצע וחבורה או מכה טריה בפרישטיאנו יזורו Esaias.1.
ויתברש ויהבר בשמן ולא יתן לי פצע תחת פצע ואז Exodi 21.
כאשר אראה שבעין יפה תקבלו שבלי ושי ואחזור בכנסני אע Canti.7.
אעשה לפי קטנות שכלי אם ירצה האל כאשר עשה מורי ערכא
עראסמוס בלשון רומי ואפרסם לכם אם יאריך ה ימי חיי
אשר V

ספר אחר כמרגילתא בלי טינא אשר ממנו הוכלו לכתוב
להוציא ולדבר כל דבר ודבר בלשון עברי את על פי שידעתי
ונתאמת אצלי שזה החבור יפול ביד אנשים רעים וקנאים א
אשר יגנו פריו ויפתיהו תועלתו כי ידאו בו גנותם וקצור ע
עיונם כי לכסיל ומשובש בור ועם הארץ יש לב .
נמהר ואינו יודע ערך מה שנעשה בספרים וי
ויחשבהו מעט התועלת אצל האנשים בו לד
לדבר ואוזל לו יתחלל ישלם אדני פעלם
ותהי משכורתי שלמה מעם אדני אל
אלהי ישראל אשר באתי לחסות
תחת כנפיו
אל אמת ברחמיו יזכנו לראות מפריו ולשבוע מטובו ש
אשר נהיה לעולם כרצונכם והאותכם ורצון וחשק אחיכם
הטהור יוהנן יצחק סגל

נכתב בעיר המהוללה קולן
• דיתבא על נהר רינוס ו השרי
שנת ארנג

הרע שבעל הדפוס טעה בחשבונו והניח צר זה חלוק ובדי שאמ״א התרבה הוספתי בקצרה מעט במספר העבריים את על פי שאהו דבר שגור בפי תנוקות של בית רבן רע שרוב היחודים על זה חוזר מונין

60	50	40	30	20	10	9	8	7	6	5	4	3'	2	1
ס	נ	מ	ל	כ	י	ט	ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א

400	300	200	100	90	80	70.
ה	ש	ר	ק	צ	פ	ע

ובאשר יש צריך מצרפין מנין תאחדים למנין העשירית או המאיות: והעשריות או האחדים למנין המאות אבל משום קצור בעלי המסורת ובעלי הקבלה ערבבו במספר האלפא ביתא גם בן אותיות הפשוטות שהן ך ם ן ף ץ ועשו מהן ג חלקים שהן ט אותיות לכל חלק והחלק הראשון הוא מספר האחדים והשני מספר העשיריות והחלק השלישי הוא מספר המאיות ובדי שבלי יגיעה ועמל תוכל להבין אכתוב לך לוח אחר עם אותיות החוריים

9	8	7	6	5	4	3	2	1
ט	ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א
90	80	70	60	50	40	30	20	10
צ	פ	ע	ס	נ	מ	ל	כ	י
900	800	700	600	500	400	300	200	100
ץ	ת	ן	ם	ד	ת	ש	ר	ס

איך הם עולים למספר האלה ראה מה שכתוב בספר מסורת המסורת או בספר יצירה ובשאר ספרים טובים

ז
ח
ט ט

AD LECTOREM.

NON eram nescius æquissime lector, cum quę magno labore exquisitaq; doctrina studiosis Hebraicæ linguæ sermone Hebraico publicarem, ea quoq; de Hebraico sermone in latinum cõuerterem, fore, ut hic noster labor, in uarias repræhensiones incurreret. Nam quibusdam & ijs non indoctis in lingua latina displicet nostra conuertendi seu interpretandi ratio. Pleriq; sunt, qui non improbent interpretationem, sed, quod Chaldeorum & Rabinorum uocibus nonnunquam utamur, qui nihil elegans, uel doctum putant nisi quod in Biblijs usurpatum est. Quãquam contra conuersionis reprehensores plurimorum apud Latinos qui Græca sic interpretanda putarunt, autoritas me mediocriter tuetur: tamen cum me professorem Hebraicæ non Latinæ linguæ scio, malui sic ea interpretari, ut prætcę difficultatem, quam lingua hæc rudibus parit, non aliam ex conuersione procrearem. Dedi itaq; operam, ut uerba uerbis, quam aptissime responderent, proprietatemq; Hebraici sermones etiam ex ipsa translatione studiosi perspicerent. Qui autem, si maxime hoc placeat, moderatiores nos uolunt, eaq; tantum, quæ sunt in Biblijs, à nobis scribi oportere putant, difficilem quandam à nobis temperantiam requirunt. Quis ea, quæ tanquam lumina sermonem Hebraicum elegantia magna, & grata quoq; uarietate exornant, secludenda putabit? fateor Hebræos non inopia compulsos ad peregrina confugere sed elegantia & uenustate, cuius quoq; magnam rationem habendam in omni sermonis genere non ignorem, permoti Rabinorum & Chaldæorum uoces tanquam emblemata suis adiungunt. Deinde qui nos reprehendunt, eos potius reprehendant, quos autores habeo. Nonnè Latini Græcorum uocibus sæpè & libenter utuntur? Nonnè Græci propter elegantiam Atticorum phrasibus plurimum delectãtur? Statueram, quod & alias adhuc faciemus, ad finem harum uocum catalogum adijcere, easq; uocibus Hebraicis explicare, ne studiosis noua in hisce quærendis difficultas parata uideretur, sed cum ob alia nonnulla, tum ob hanc tempestatem calamitosissimam in aliud tempus differendum putauimus. Vt tamen hasce peregrinas uoces ab alijs distinguere possint studiosi, eas asterisco notauimus, idq; tantum in nomenclatura. Vale.

(*)

DE LITERIS HE*bræorum.*

Literarum apud hebræos uiginti duæ ſunt, quarum figuras ordine depictas hic habes, una cum ipſarum nominibus & poteſtatibus iuxta deſcriptis.

א	*Aleph*	
ב	*Beth*	*u conſonans uel bh*
ג	*Gimel*	*gh*
ד	*Daleth*	*dh*
ה	*He*	*h leniſſimum*
ו	*uaf*	*u conſonans*
ז	*Sain*	*ſ*
ח	*Chet*	*hh uel fere ut ch*
ט	*Thet*	*t*
י	*Iod*	*i conſonans*
כ ך	*Caf*	*ch*
ל	*Lamed*	*l*
מ ם	*Mem*	*m*
נ ן	*Nun*	*n*
ס	*Samech*	*ſſ*
ע	*Ain*	
פ ף	*Pe*	*ph*
צ ץ	*Zade*	*z zeta græcum*

C ק Kuff

ק	*Kuff*	*k forte siue q*
ר	*Res*	*r*
ש	*Schin*	*sch*
ת	*Tau*	*th ueteribus s blesum.*

De literis finalibus.

QVinq; ex uigintiduabus Hebræorum literis, dupli ci, ut cernis, figura pictæ sunt: quarum prima, quæ in dextro sita est latere, non nisi in principio, uel medio di ctionis scribitur: altera uerò ornandæ scripturæ gratia non nisi in fine, in qua figura uides ornatus causa in fine dictionis lineam alioqui transuersam deorsum rectà pro tendi, uel transuersim ad alterius lineæ contactum protra hi, ut ם, ideoq; uulgo literæ hæ huiusmodi forma, semper in fine occurrẽtes, finales appellatæ sunt, ut Caf finale, uel protensum, mem finale, siue clausum, & sic de reliquis, ש uerò cum apice in dextro cornu, ut supra cernis, sonat sch, eadem uerò figura cum apice in sinistro cornu ש neq; prolatione neq; significatione à Samech differt, & sæ penumero una harum pro altera ס pro ש & contrà scri bitur.

De punctis.

OMnes literæ apud Hebræos ferè sunt consonan tes, uice autẽ uocaliũ sunt ipsis certa puncta literis seruientia, punctorũ autẽ quæ uice uocaliũ sunt, formæ sunt decẽ, aliæ quidẽ longarum uocaliũ, quæ sunt numero

quinq; aliæ uerò breuiū itidē quinq; formas has cū suis appellationibus & potestatib. cernis subiectas suo ordine.

Longæ.

אָ *pūctum sub his literis cametz uocatur, sonat a crassum siue obtusum.*

אֵ *Zere uocatur, sonat e longum.*

אִי *Tale punctum sub litera uocatur chirik, adiuncto autem iod quiescente litera, chirick longum uocatur, i longum sonans.*

אוֹ *Apex talis literæ superpositus aliquando cum uaf aliquādo sine uaf, ualet o longum, uocaturq; cholem.*

Breues.

אַ *Patach sonat á clarum, patulum hians, acutum a Sueuicum.*

אֶ *Sono ferè exprimit diphthongum æ uocaturq; Segol.*

אִ *Chirick sine iod, i breue, uocaturq; chirick paruum, siue chirick cataon.*

אֳ *Cateph cametz est o breue, et obtusum, raptū pronunciatur ex cametz uocali & scheua composit̃um.*

אֻ *Kibutz, punctula tria scalariter infra literā collocata, ualent u gallicum.*

אוּ *Schureck est apex in uentrem uaf inditus, loco u uocalis, reddens sono u germanicum, & nō potest scribi sine uaf.*

AD istum modum puncta quæ uice sunt uocalium, eodem exemplo, cæteris literis quibuscumq; ac- commodari possunt, & constringi cum litera in syllabā, sic ut a sono literæ incipiendo in uocalem desinatur, dua bus exceptis literis ח & ע quæ gutturales literæ in fine dictionis occurrentes, ita ut sub se patach habeant, contrario prorsus more proferuntur, incipiendo scili cet uocali ut רוּחַ rüach, non uerò rucha legitur שָׁמוֹעַ schamoach non uerò schomaaba legitur.

De puncto scheua, non uocali, sed uocalium ministro.

SCheua appellatur punctum quoddam ex duobus cō stans pūctulis, quorum alterum alteri superponitur collocatum sub literis, hoc certis in locis non legitur, sed tantum officiū eius est, literam sub qua positum est ad precedentē attrahere ut שִׁמְעוֹן. Legitur tamē qua tuor in locis, ut e breuissimum, nempe in initio dictionis, שְׁלוּחִים scheluchim, et post uocalē longam אָמְרוּ ameru, item sub litera, quæ in uentre gestat punctulum dages (de quo postea) ut דִּבְּרוּ dibberu postremo cum in medio dictionis duo scheuaim immediate se consequuntur, tunc priori quiescente legitur alterum ut תִּשְׁמְרוּ thismeru. In fine uerò dictionis nunquàm legitur, ne sub dagessata

quidem litera, & cum duo scheuaim in fine occurrunt dictionis, ambo quiescunt, nec leguntur ut יַשְׁבְּ iaschk.

De punctis compositis.

QVemadmodum ipsi ָ adiungitur ְ scheua, ut supra in chateph cametz cernitur, ita etiam uocali ַ patach scheua addito, chateph patach tale punctum nominatur, ut ֲ uel ֶ segol addito scheua, ut ֱ uocatur hoc puncti genus chateph segol, scheua immutat nonnihil sonum illarum uocalium, & reddit breuiorem, ita ut ֲ ut a breuissimũ raptumq; legendum sit, & ֱ ut æ breuissimũ.

De puncto dages intendente literarum potestatem, ac sonum.

OMnes literæ (exceptis אהעחר) preter simplicẽ sonũ, de quo dictũ est, quã doq; fortius efferuntur quasi duplicatæ cuius intensionis, siue duplicationis nota est punctũ quoddam uentri literarum insertum, quod dages uocatur ut אִבֵּד ibbad גִּדֵּל giddel לִמֵּד limmed תִּקֵּן tikken, excipe ab hac regula sex literas בגר כפת, quæ etsi interdum duplices sunt potestate ut רַבָּה rabba, tamen non perpetuo sic leguntur: sed medium quendam aliquando sonum obtinent, inter suum simplicem primigeneris, & hũc duplicem, nempe tenuem, scilicet cum in principio dictionis punctulum dages continent: uel quando

barũ aliqua dagessata, scheua præcedit ut אָכַלְתָּ achalta, nõ autem simpliciter achaltha, siue achalsa, neq; dupliciter achaltta. אָכַלְתִּי achalti non achaltti, sic תִּזְכּוֹר tiscor legendum est, nam ת in initio dictionis cum dages non duplicatur, neq; in medio dictionis ב duplicatur propter præcedens scheua, alioqui in medio dictionis & fine, dages inditum his sex literis, æque duplicat eas, ut & reliquas, & tale duplicans dages forte appellatur, illud uero lene, siue dages Cal dicitur.

De literis quiescentibus.

QVatuor literæ אהוי quandoq; in medio, quandoq; in fine dictionis carent uocalibus, & tunc in præcedente uocali quiescunt, nec leguntur, unde quiescentes uocantur. זָכְרָה לִּי אֱלֹהִים לְטוֹבָה מַה שֶּׁעָשִׂיתִי בְּחִבּוּרִי זֶה לְבַחוּרֵי לְשׁוֹן עִבְרִי Quando uerò iod in fine dictionis habet ante se ־ uel ־ uel cholem, uel schureck, tunc non quiescit, sed attrahitur ad præcedentem literam, tanquam consonans, uel ferme ut gh: חַי chai monosyllabum est אֲדֹנָי adonai siue adonagh trisyllabum אוֹי dissyllabum oi ferme ogh monosyllabum גָּלוּי galui fermè galugh. Sic etiam uaf in fine dictionis carens cholem, uel schureck, attrahitur ad præcedentem literam ut u consonans, ut שָׁלֵו scaleu, aliquando iod interponitur, sed nihilominus eodem pronuntiatur modo ut חֲבָרָיו.

Vi He

He aliquando in fine dictionis occurrit cum punctulo, quod non est dages, cum eius non sit capax, ut quæ sit ex numero literarum אקעהר ut dictum sed mappic uocatur, cuius officium est ut indicet literam cum præcedente fortius proferendam esse, ut בָּהּ bah לָהּ lah.

Alia literarum diuisio.

Diuiduntur etiam literæ apud Hebræos in quinque classes ad numerum quinque instrumentorum, quibus perficitur uox hominis, aliæ enim proferuntur adminiculo gutturis, ut

lo gutturis, ut	אהחע
aliæ uero palati ut	גיכק
aliæ linguæ	דטלנת
quædam etiam dentium	זסשצר
nonnullæ labiorum auxilio	בומפ

essent hic etiam nonnullæ addendæ regulæ, quas de industria omisimus, eo quod commodius peti possent, uel ex nostris de re grammatica institutionibus, uel aliorum monumentis, qui hic aliquam nauarunt operam.

Hebræi tres tantum orationis partes habent, nimirum שֵׁם .i. nomen, פֹּעַל .i. uerbum & מִלָּה .i. dictio. Sub qua comprehenduntur reliqua orationis partes omnes, quæ nomini & uerbo semper inseruiunt, quæque per sese sensum absoluere non possunt.

Nos ueterum grammaticorum more, de uerbō primo loco dicemus imprimis igitur sciēdum est, quodlibet uerbum apud Hebræos tribus notari literis, quæ radicales dicuntur, tertiamq́; personam, masculini generis indicant, ex qua Hebræi suarum coniugationum initium sumunt.

Primæ coniugationis paradigma
Cal.

פָּקַדְתִּי	פָּקַדְתָּ	פָּקַד	*præteritum*
פָּקַדְנוּ	פְּקַדְתֶּם	פָּקְדוּ	
פְּקַדְתֶּן	פָּקַדְתְּ	פָּקְדָה	
	פּוֹקְדִים	פּוֹקֵד	*Benoni*
	פּוֹקְדָה *uel*	פּוֹקֶדֶת	
		פּוֹקְדוֹת	
	פְּקוּדִים	פָּקוּד	*Paul*
	פְּקוּדוֹת	פְּקוּדָה	
כִּפְקוֹד	בְּפָקוֹד	פָּקוֹד	*Infinit.*
	מִפְּקוֹד	לִפְקוֹד	
	פִּקְדוּ	פְּקוֹד	*Imperat.*
	פְּקוֹדְנָה	פִּקְדִי	
תִּפְקוֹד	יִפְקוֹד	אֶפְקוֹד	*Futurum*
תִּפְקְדוּ	יִפְקְדוּ	נִפְקוֹד	
תִּפְקוֹדְנָה	תִּפְקְדִי	תִּפְקוֹד	

Hanc primam coniugationem Hebræi קַל *.i. lenem appellant, quod eius tertia persona masculini generis*

præteriti temporis, ut superius dictum est, tribus tantum constet literis, nec ullam literam habeat coniugationis formatiuam, nec dages in secunda thematis litera, id quod reliquis coniugationibus omnibus accidit, ut in sequentibus patebit.

PRæcedentis coniugationis paßiuum niphal appellatur, cuius præteritum & participium Benoni, in fronte literam נ puncto hiric signatam asciscit, & quod erat sub prima thematis litera in צֵרֵי in scheua mutatur, in infinitiuo autem imperatiuo & futuro non apponitur נ sed eius loco prima litera thematis recipit dages quod in infinitiuo & imperatiuo per literam ה: in futuro autem per literas איתן forte efficitur.

Secundæ coniugationis forma quæ Niphal dicitur.

נִפְקַדְתִּי	נִפְקַדְתָּ	נִפְקַד	*præteritum*
נִפְקַדְנוּ	נִפְקַדְתֶּם	נִפְקְדוּ	
נִפְקַדְתֶּן	נִפְקַדְתְּ	נִפְקְדַת	
	נִפְקָדִים	נִפְקָד	*Benoni*
	נִפְקָדוֹת	נִפְקֶדֶת	
כְּהִפָּקֵד	בְּהִפָּקֵד	הִפָּקֵד	*Infiniti.*
	מֵהִפָּקֵד	לְהִפָּקֵד	

D Impe-

Impera.	הִפָּקֵד	הִפָּקְדוּ	
	הִפָּקְדִי	הִפָּקַדְנָה	
Futurum	אֶפָּקֵד	יִפָּקֵד	תִּפָּקֵד
	נִפָּקֵד	יִפָּקְדוּ	תִּפָּקְדוּ
	תִּפָּקֵד	תִּפָּקְדִי	תִּפָּקַדְנָה

Tertiæ coniugationis Schema, quæ Piel appellatur.

Hæc coniugatio, à prima formatur, collocando sub prima litera chiric, & sub secunda zere, una cum Daghes in eadem litera. Recipit autem coniugatio uerba potissimum transitiua, & si qua in קל *fuerunt neutra, hic fiunt transitiua, ut* נָקַשׁ *lapsus est,* נִקֵּשׁ *fecit labi. Quæ uero ibi transitiua fuerunt, etiam hic transitiua manent, aucta significatione, ut* כָּבַשׁ *subegit.* כִּבֵּשׁ *prorsus subegit.*

Coniugatio piel.

præteritum	פִּקֵּד	פִּקַּדְתָּ	פִּקַּדְתִּי
	פִּקְּדוּ	פִּקַּדְתֶּם	פִּקַּדְנוּ
	פִּקְּדָה	פִּקַּדְתְּ	פִּקַּדְתֶּן
Benoni	מְפַקֵּד	מְפַקְּדִים	
	מְפַקֶּדֶת	*uel*	מְפַקְּדָה
	מְפַקְּדוֹת		

Paul	מְפַקֵּד	מְפַקְּדִים	
	מְפַקֶּדֶת	מְפַקְּדוֹת	
Infiniti.	פַּקֵּד	בְּפַקֵּד	כְּפַקֵּד
	לְפַקֵּד	מִפַּקֵּד	
Impera.	פַּקֵּד	פַּקְּדוּ	
	פַּקְּדִי	פַּקֵּדְנָה	
Futurum	אֲפַקֵּד	יְפַקֵּד	תְּפַקֵּד
	נְפַקֵּד	יְפַקְּדוּ	תְּפַקְּדוּ
	תְּפַקֵּד	תְּפַקְּדִי	תְּפַקֵּדְנָה

Quartæ coniugationis forma quæ Pual dicitur.

QVarta hæc coniugatio, quæ præcedentis est passiua pual appellatur, quia eius prima litera punctata est puncto kybuz & secunda una cum dages in se, continet autem uerba significationis paulò obscurioris, eo quod passionem significant alicui illatam ab incerta persona, ut לֻקַּח עַמִּי חִנָּם *Esa. Lij.*

Coniugatio pual. אֻכַּל

Præte.	אֻכַּל	אֻכַּלְתָּ	אֻכַּלְתִּי
	אֻכְּלוּ	אֻכַּלְתֶּם	אֻכַּלְנוּ
	אֻכְּלָה	אֻכַּלְתְּ	אֻכַּלְתֶּן
Benoni	אֻכָּל	אֻכָּלִים	

	אֻכָּלוֹת	אֻכֶּלֶת	
		אֻכּוֹל	*Infint.*
תְּאֻכַּל	יְאֻכַּל	אֲאֻכַּל	*Futurum*
תְּאֻכְּלוּ	יְאֻכְּלוּ	נְאֻכַּל	
תְּאֻכַּלְנָה	תְּאֻכְּלִי	תְּאֻכַּל	

Quintæ coniugationis exemplum.

QVinta cõiugatio hiphil uocatur, habet enim ה *cum chiric ante primam thematis literam, & iod inter secundam & tertiam insertam, quæ duæ literæ huius cõ ingationis sunt formatiuæ, licet in omnibus temporibus & personis breuitatis gratia non semper adsint, quemadmodum ex tabella subiecta uidere licet. Pauca autem continet uerba quæ non sunt transitiua, quin quod uerba quæ in* קל *fuerunt transitiua, in hac coniugatione uehementioris quasi sunt significationis, transitumq; etiam in tertiam personam significant, ut* שָׁמַע *audiuit* הִשְׁמִיעַ *fecit alium audire* לָמַד *didicit,* הִלְמִיד *fecit alium studere. Et alia id genus permulta.*

Coniugatio Hiphil.

הִשְׁכַּבְתִּי	הִשְׁכַּבְתָּ	הִשְׁכִּיב	*Præte.*
הִשְׁכַּבְנוּ	הִשְׁכַּבְתֶּם	הִשְׁכִּיבוּ	
הִשְׁכַּבְתֶּן	הִשְׁכַּבְתְּ	הִשְׁכִּיבָה	

Benoni	מַשְׁכִּיב	מַשְׁכִּיבִים	
	מַשְׁכִּיבָה	מַשְׁכִּיבוֹת	
Paul	מָשְׁכָּב	מָשְׁכָּבִים	
	מָשְׁכֶּבֶת	מָשְׁכָּבוֹת	
Infini.	הַשְׁכֵּב	בְּהַשְׁכֵּב	כְּהַשְׁכֵּב
	לְהַשְׁכֵּב	מֵהַשְׁכֵּב	
Imperat.	הַשְׁכֵּב	הַשְׁכִּיבוּ	
	הַשְׁכִּיבִי	הַשְׁכֵּבְנָה	
Futu.	אַשְׁכֵּב	יַשְׁכֵּב	תַּשְׁכֵּב
	נַשְׁכֵּב	יַשְׁכִּיבוּ	תַּשְׁכִּיבוּ
	תַּשְׁכִּיב	תַּשְׁכִּיבִי	תַּשְׁכֵּבְנָה

De sexta coniugatione quæ Hophal dicitur.

Sexta coniugatio præcedentis est passiua & hophal dicitur, sub ה *litera characteristica camez cateph habet uel kybutz. Passionem quoq; significant huius cõiugationis uerba ab incerta profectam persona quæ etiã alterius iussu uel suasu aliqd fecit, ut in* לָאָרֶץ הָשְׁלָכָה *id est, in terram proiecta est, ab incerta tamen persona idq; iussu uel mandato alterius.*

Coniugatio Hephal.

præte.	הָשְׁכַּב	הָשְׁכַּבְתָּ	הָשְׁכַּבְתִּי
	הָשְׁכְּבוּ	הָשְׁכַּבְתֶּם	הָשְׁכַּבְנוּ
הָשְׁכְּבָה	V.	D.	

	הָשְׁכְּבָה	הָשְׁכַּבְתָּ	הָשְׁכַּבְתֶּן
Benoni	הָשְׁכָּב	הָשְׁכָּבִים	
	הָשְׁכָּבָה	הָשְׁכָּבוֹת	
Infiniti.	הָשְׁכֵּב		
	אָשְׁכַּב	יָשְׁכַּב	תָּשְׁכַּב
	נָשְׁכַּב	יָשְׁכְּבוּ	תָּשְׁכְּבוּ
	תָּשְׁכַּב	תָּשְׁכְּבִי	תָּשְׁכַּבְנָה

Septima & ultima coniugatio quæ Hithphael appellatur.

Hæc coniugatio pro indice in principio dictionis syllabam הִתְ assumit, & in secunda thematis litera daghes. Continet autem uerba reciprocæ quasi actionis, quorum scilicet agens & patiens idem est, ut הִתְקַדֵּשׁ sanctificauit se ipsum, unde etiam huius coniugationis uni ca solum est forma, cum præcedentes omnes duplicem habuerint, actiuam nimirum & passiuam.

Coniugatio Hithphael.

Prete.	הִתְקַדֵּשׁ	הִתְקַדַּשְׁתָּ	הִתְקַדַּשְׁתִּי
	הִתְקַדְּשׁוּ	הִתְקַדַּשְׁתֶּם	הִתְקַדַּשְׁנוּ
	הִתְקַדְּשָׁה	הִתְקַדַּשְׁתְּ	הִתְקַדַּשְׁתֶּן
Benoni	מִתְקַדֵּשׁ	מִתְקַדְּשִׁים	
	מִתְקַדְּשָׁה *uel* מִתְקַדֶּשֶׁת		

Vi מִתְקַדְּשׁוֹת

	מִתְקַדְּשׁוֹת		
Infint.	הִתְקַדֵּשׁ	בְּהִתְקַדֵּשׁ	כְּהִתְקַדֵּשׁ
	לְהִתְקַדֵּשׁ	מֵהִתְקַדֵּשׁ	
Imperat.	הִתְקַדֵּשׁ	הִתְקַדְּשׁוּ	
	הִתְקַדְּשִׁי	הִתְקַדֵּשְׁנָה	
Futu.	אֶתְקַדֵּשׁ	יִתְקַדֵּשׁ	תִּתְקַדֵּשׁ
	נִתְקַדֵּשׁ	יִתְקַדְּשׁוּ	תִּתְקַדְּשׁוּ
	תִּתְקַדֵּשׁ	תִּתְקַדְּשִׁי	תִּתְקַדֵּשְׁנָה

SEQVVNTVR SCHEMATA
declinationum perfectarum.

Omnia nomina, quæ in statu absoluto .i. in nominatiuo, pũctata sunt cametz zere, ſægol uel cholem, quatuor de causis sua mutant punctã. Primo propter regimen .i. constructionem. Secundo propter affixa .i. pronomina inseperabilia fini adiecta. Tertio propter pluralem numerum. Quarto propter genus fœmininum. Quæ in nominatiuo habent duo cametz, uel cametz & zere, uel zere & cametz in regimine punctum sub prima litera mutant in scheua, sub secunda in putach ut זָהָב *aurum* זְהַב הָאָרֶץ *aurum terræ,* שֵׂעָר *crinis,* שְׂעַר ראשו *crinis capitis eius,* חָצֵר *hortus,* חֲצַר הַמֶּלֶךְ *hortus regis, & id genus alia, in affixis punctum sub prima litera mutant in scheua secundo manente, nisi quod secunda persona*

pluralis numeri utriusq; generis deducatur á regimine; ut apparet ex tabella subiecta.

Singularis numerus.

דְּבַר		*regi.*	דָּבָר	*Absolu.*	
דְּבָרִי		דְּבָרְךָ	דְּבָרוֹ		
דְּבָרֵנוּ		דְּבַרְכֶם	דְּבָרָם		
דְּבַרְכֶן		דְּבָרֵךְ	דְּבָרָהּ		
			דְּבָרָן		

De plurali numero.

IN numero plurali, uocalem sub prima litera mutant in scheua, secunda manente, tertia radicalis litera recipit hiric, accedente insuper iod quiescente & mem finali, ut דְּבָרִים *in regimine uero men in fine abijcitur, iod quiescit in zere, punctum sub prima litera in hiric mutatur sub secunda uero in sceua, ut* דִּבְרֵי קֹהֶלֶת *uerba ecclesiasticæ, uel concionatoris. In affixis etiam primum punctum in scheua mutatur secundo manente, nisi quod secunda & tertia persona utriusq; generis deducatur á regimine pluralis numeri:*

Exemplum.

דִּבְרֵי *regi.* דְּבָרִים *Abso.*

דְּבָרַי	דְּבָרֶיךָ	דְּבָרָיו
דְּבָרֵינוּ	דִּבְרֵיכֶם	דִּבְרֵיהֶם
דִּבְרֵיהֶן	דְּבָרַיִךְ	דְּבָרֶיהָ
		דִּבְרֵיכֶן

Eodem modo declinantur nomina quæ habent cametz & zere, uel zere & cametz.

De nominibus quæ habent duo sægol uel zere & sægol.

NOmina quæ habent duo sægol, uel zere & sægol, in regimine singulari non mutantur, in affixis uero punctum sub prima litera in hiric mutant sub secunda in scheua. Sequitur paradigma.

בֶּגֶד	*regi.*	*Abso.* בֶּגֶד
בִּגְדִי	בִּגְדְךָ	בִּגְדוֹ
בִּגְדֵנוּ	בִּגְדְכֶם	בִּגְדָם
בִּגְדָן	בִּגְדֵךְ	בִּגְדָהּ
		בִּגְדְכֶן

In plurali numero prorsus sæquuntur דָּבָר *ut enim dicitur* דְּבָרִים *sic etiam* בְּגָדִים *in regimine* בִּגְדֵי *in affixis* בְּגָדָיו *& sic deinceps.*

De cholem.

Cholem non mutatur nisi habeat sægol sibi adiunctum, ut קֹרֶשׁ *& tamen in regimine singulari non mutatur, in omnibus affixis uerò & in plurali numero cholem in cataph cametz, sægol in scheua mutatur. Sequitur exemplum.*

Abso. קֹרֶשׁ	*regi.* קֹרֶשׁ		
קָרְשׁוֹ	קָרְשְׁךָ	קָרְשִׁי	
קָרְשָׁם	קָרְשְׁכֶם	קָרְשֵׁנוּ	
קָרְשָׁהּ	קָרְשֵׁךְ	קָרְשָׁן	
קָרְשֵׁנוּ			

Pluralis.

Abso. קְרָשִׁים	*regi.* קַרְשֵׁי		
קְרָשָׁיו	קְרָשֶׁיךָ	קְרָשַׁי	
קַרְשֵׁיהֶם	קַרְשֵׁיכֶם	קְרָשֵׁינוּ	
קְרָשֶׁיהָ	קְרָשַׁיִךְ	קַרְשֵׁיהֶן	
קַרְשֵׁיהֶן			

De nominibus generis fœminini.

Quando nomen generis masculini mutare uoles in fœmininum, muta punctum sub prima litera in scheua, secundo manente, fini adijcietur ה *precedēte cametz ut* גָּדוֹל *magnus* גְּדוֹלָה *magna* עָשִׁיר *diues* עֲשִׁירָה *in fœminino.*

ה *nino.*

tino.

Declinationes nominum generis fœminini.

Singularis,

צִדְקַת	*regi.*	צְדָקָה	*Abso.*
צִדְקָתִי	צִדְקָתְךָ	צִדְקָתוֹ	
צִדְקָתֵנוּ	צִדְקַתְכֶם	צִדְקָתָם	
צִדְקָתָן	צִדְקָתֵךְ	צִדְקָתָהּ	
		צִדְקַתְכֶן	

Pluralis.

צִדְקוֹת	*regi.*	צְדָקוֹת	*Abso.*
צִדְקוֹתַי	צִדְקוֹתֶיךָ	צִדְקוֹתָיו	
צִדְקוֹתֵינוּ	צִדְקוֹתֵיכֶם	צִדְקוֹתֵיהֶם	
צִדְקוֹתֵיהֶן	צִדְקוֹתַיִךְ	צִדְקוֹתֶיהָ	
		צִדְקוֹתֵיכֶן	

FINIS GRAMMATICAE.

Sequuntur alia.

שְׁמוֹת הָאֵבָרִים

Nomina membrorum.

גֻּלְגֹּלֶת	*cranium.*	רֹאשׁ	*caput.*
מֹחַ	*cerebrum.*	קָדְקֹד	*uertex.*
דַּלָּה	*capillus*	שֵׂעָר	*crinis.*
אֹזֶן	*auris*	עוֹרֶף	*ceruix.*
עַיִן	*oculus.*	מֵצַח	*frons.*
נְחִירַיִם	*nares.*	אַף	*naſus.*
לְחִי	*maxilla.*	עַפְעַפַּיִם	*palpebræ.*
פֶּה	*os, oris.*	שָׂפָה	*labium.*
שֵׁן	*dens.*	סַנְטֵר*	*mentum.*
לָשׁוֹן	*lingua.*	חֵךְ	*palatum.*
זָקָן	*barba.*	גָּרוֹן	*guttur.*
מַרְאֶה	*idem.*	פָּנִים	*facies.*
כָּתֵף	*humerus.*	צַוָּאר	*collum.*
גַּב	*dorſum.*	חָזֶה	*pectus.*
שַׁד	*idem.*	דַּד	*mamma.*
לֵבָב	*idem.*	לֵב	*cor.*
רֵיאָה*	*pulmo.*	כָּבֵד	*iecur.*
מָרָה	*fel.*	טְחוֹל	*lien.*
כְּלֵי הַמָּזוֹן	*idem.*	קֵיבָה	*ſtomachus.*
מֵעַיִם	*inteſtina.*	כְּלָיוֹת	*renes.*
חֵק	*ſinus.*	בֶּטֶן	*uenter.*
מָתְנַיִם	*lumbus.*	טַבּוּר	*umbelicus.*

עֶרְוָה	*pudenda.*	חוּט הַשִּׁדְרָה *	*ſpina dorſi.*
מִילָה	*circunciſio.*	עָרְלָה	*præputium.*
בֶּרֶךְ	*genu.*	יָרֵךְ	*femur.*
קַרְסֹל	*talus.*	שׁוֹק	*crus.*
רֶגֶל	*pes.*	עָקֵב	*calx.*
עֶצֶם	*os, oſſis.*	כַּף	*uola*
אֶצְבַּע	*digitus.*	זְרוֹעַ	*brachium.*
צִפּוֹרֶן	*unguis.*	אֶגְרוֹף	*pugnus.*
תַּחַת	*nates.*	צֶלַע	*latus.*
יַד שְׂמֹאל	*manus ſiniſt.*	יַד יָמִין	*manus dextra*
אֶצְבַּע	*index.*	גּוּדָל	*pollex.*
קְמִיצָה	*medicinalis.*	אַמָּה	*medius.*
זֵירְתָא	*idem.*	זֶרֶת	*auricularis.*
		דֶּפֶק הַגִּידִים	*pulſus neruorum.*
גוּף	*corpus.*	נְשָׁמָה	*anima.*

Quædam ex libro croationis deſcripta de animi natura lectione profecto digniſſima, quæ ut iis ſe exerceant huius linguæ ſtudioſi, latinitate non donauimus: oportet enim ut aliquando diſcant ſine cortice nare ſicut ille ait.

נשבעו יחד ג הריעים הנשמה ורוח הבהמי ועולם הנפש שלא יניחו זה את זה ולכן כשאדם ישן נשמתו יוצא לחוץ והוזרת דרך נחיריו והנה היא סמוכה לגוית ועירה לפניו וכשאדם רוצה להקיץ משנתו היא מעירתו וכשאדם מקיץ

 והחלה

בבהלת כשאדם חבורו מקיצו הנשימה ממהרת להקיצו
וליכנס בגות ורוך נהיריו ולבר לב. אדם דופק כשמקיץ
משנתו בפתע פתאום וגם חלומות באין על ידי בן שתנשמת
הולכת ושוטפת מהר ברוח כדרך מרחוק ורואה וחוזרת
ומגדת לרעיתו מה שראתה ומצאתה וכו׳.

Ut studiosi quibus hic noster præcipuè desudat labor, diligentius mirum, in humani corporis fabrica, dei sapientiam aspicerent, placuit ex libro creationis duodecim præcipua membra adscribere, quorum etiam me-meminit Rabinus ille qui aduersus Cosdri disputat.

dormiendi.	לִישׁוֹן		
ridendi.	לִשְׂחוֹק		
irascendi.	לִכְעוֹס		
cogitandi.	לְהַרְהֵר		
ambulandi.	לַהֲלוֹךְ		
operandi.	לַעֲשׂוֹת		
gignendi.	לְהַשְׁמִישׁ	אֵבֶר	*membrum.*
gustandi.	לִטְעוֹם		
loquendi.	לְדַבֵּר		
olfaciendi.	לְהָרִיחַ		
audiendi.	לִשְׁמוֹעַ		
uidendi.	לִרְאוֹת		

קיבה ישינה כליות יועצות טחול שוחק ואיננו המת

שיהיה לבליות כח בהשבת העצה כי אנחנו רואים כמו זה בבנים שאנחנו רואים הכרוסים יותר חלושי שכל מהנשים וכו׳.

Hæc etiam reliquimus ſtudioſorum exercitio à nobis non uerſa, cæterum cum in hoc ſtudio aliquem fecerint progreſſum, Rabinus ille legendus erit, cuius antea mentionem fecimus.

נוֹצַת	*pluma.*	עוֹר	*pellis.*
כָּנָת	*ala.*	קֶרֶן	*cornu.*
		זָנָב	*cauda.*

שְׁמוֹת הַמַּלְבּוּשִׁים
Nomina ueſtium.

בֶּגֶד	*pannus.*	לְבוּשׁ	*ueſtis.*
כּוֹבַע	*galerus.*	מִצְנֶפֶת	*pileus.*
מִיר	*idem.*	כְּתֹנֶת	*induſium.*
בֵּית הַנֶּפֶשׁ	*thorax.*	בֵּית יָד	*chirotheca.*
* קוֹט	*toga.*	בָּתֵּי שׁוֹקַיִם	*caligæ.*
כִּיס	*crumena.*	חֲגוֹר	*cingulum.*
נַעַל	*calceus.*	יַלְקוּט	*pera.*
שַׁלְשֶׁלֶת	*catena.*	נֵזֶר	*corona.*
צָעִית	*poplum.*	טַבַּעַת	*annulus.*

הַבְשִׁיט * ornamentū.   רְבִיד monile.

Qui plura uestium nomina scire desiderat, quærat Esaiæ iiij. & Danielis iij.

שְׁמוֹת כְּלֵי זַיִן אוֹ זֵן אוֹ זִיָּנָא
Nomina armorum.

חֶרֶב	*gladius.*	סַכִּין	*culter.*
רוֹמַח	*hasta.*	חֲנִית	*idem.*
מָגֵן	*scutum.*	צִנָּה	*idem.*
קֶשֶׁת	*arcus.*	מַגּוּז *	*bombarda.*
חֵץ	*sagitta.*	אֶבֶן	*lapis.*
מַקֵּל	*baculus.*	קֶלַע	*funda.*
שִׁרְיוֹן	*lorica.*	תַּעַר	*nouacula.*
כַּשִּׁיל	*bipennis.*	גַּרְזֶן	*securis.*
מְגֵרָה	*serra.*	מַקֶּבֶת	*malleus.*
שֵׁבֶט	*uirga.*		

כְּלֵי בַיִת
Supellex domus.

כְּלִי	*uas.*	חָבִית	*dolium.*
אָרוֹן	*arca.*	תֵּיבָה	*cista.*

sella

שֻׁלְחָן *menſa.*
הֲדוֹם *ſcabellum.*
מְנוֹרַת *candelabrũ.*
נֵר *candela.*
כַּת *cochleare.*
אַגָּן *peluis.*
נוֹר *lagena.*
גְּבִיעַ *ſcyphus.*
צִנְצֶנֶת *gutturnium.*
מַרְחֶשֶׁת *caldarium.*
דּוּד *idem.*
אַסְכִּילָת* *craticula.*
יָעָת *ſcopæ.*
טֶנֶא *caniſtrum.*
צֶבֶת *idem.*
מַשְׁפֵּר *infuſorium.*
עֶרֶס *grabatus.*
שְׂמִיכָת *ſtragulum.*
סַרִין *linteum.*
וִילוֹן* *idem.*

כִּסֵּא *ſella.*
אִצְטְבָא* *ſcamnum.*
קֶסֶת *orbis.*
מַפָּח* *mappa.*
קַשָׂרָח *ſcutella.*
כִּיוֹר *malluuium.*
קַנְקַן* *cantharus.*
כּוֹס *calix.*
זְכוּכִית *uitrum.*
מַחֲבַת *ſartago.*
סִיר *olla.*
שְׁפוּר* *ueru.*
מַפּוּחַ *follis.*
דְּלִי *urna.*
מַלְקוֹחַ *forceps.*
נָפָת *uannus.*
מִטָּח *lectus.*
כְּסוּת *teges.*
כַּר *puluinar.*
יְרִיעָת *cortina.*

כְּלֵי בַיִת שֶׁל בַּחוּרִים
Supellex ſtudioſorum.

נְיָר *charta.*
סֵפֶר *liber.*

דְיוֹ *atramẽtum.*
שָׁשָׁה *horologium.*
לוּחַ *idem.*
מַחַט *acus.*
גִבְאָה *cera.*
חוּג *circinus.*
פוּר *ſpeculum.*
שְׁמִינִית *teſtudo.*
מַפְתֵּחַ *clauis.*

קְלָף *membrana.*
עֵט *calamus.*
פִּנְקָס * *tabula.*
מְטַאֲטֵי * *ſcopæ.*
הוּט *filum.*
הוֹתָם *ſigillum.*
מַסְרֵק *pecten.*
חָלִיל *fiſtula.*
מִסְגֶּרֶת *ſera.*

וְאִם לֹא יֵשׁ לוֹ מָעוֹת כֶּסֶף אוֹ זָהָב אָז לֹא יֵשׁ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ כִּיס וְאִם לִמּוּדוֹ לֹא בַּלַּיְלָה לֹא יֵשׁ צָרִיךְ שֶׁיִּקְנֶה לוֹ נֵרוֹת

Et ſi non ſit ei pecunia, argentum uel aurum: non eſt neceſſe, ut ſit ei crumena. Et ſi non ſtuduerit nocte: non eſt neceſſe, ut emat ſibi candelas.

בִּנְיָנֵי הָעִיר. וּמַה שֶּׁשַׁיָּיךְ לָהּ
Aedificia Ciuitatis, & quæ ſpectant ad eam.

קַרְתָּא * *idem.*
מִגְרָשׁ *pomarium.*
בְּאֵר *puteus.*

עִיר *ciuitas.*
חוֹמָה *murus.*
מִגְדָּל *turris.*

גַּן *hortus.*
אַרְמוֹן *aula.*
מִזְבֵּחַ *altare.*
חֶדֶר *cubiculum.*
שַׁעַר *porta.*
רְחוֹב *platea.*
דֶּלֶת *ianua.*
כִּירָה *focus.*
עֲלִיָּה *pauimentum.*
גַּג *tectum.*
כֶּרֶם *uinea.*
אִילָן *arbor.*
רֵחַיִם *mola.*
צְלוֹב *idem.*

בְּרֵכָה *uiuarium.*
הֵיכָל *palatium.*
מִקְדָּשׁ *templum.*
בַּיִת *domus.*
מָלוֹן *diuersorium.*
שׁוּק *forum.*
קִיר *paries.*
תַּנּוּר *fornax.*
מְזוּזָה *postis.*
מַעֲלָה *scala.*
שָׂדֶה *campus.*
עֵץ *lignum.*
נָהָר *flumen.*
צְלוּבָא * *patibulum.*

בֵּית
- הַקַּיִץ *æstiuium.*
- הַחוֹרֶף *hybernaculum.*
- הַכִּסֵּא *latrina.*
- הַסּוֹהַר *carcer.*
- הַמִּדְרָשׁ *schola.*
- הַמֶּרְחָץ *balneum.*
- הַקְּבָרוֹת *cœmiterium.*
- אוּלְפָנָא *pædagogium.*
- בְּעִיר *stabulum.*
- הַכְּנֶסֶת *synagoga.*

Nomina officiorum.

מֶלֶךְ *Rex.*
כֹּהֵן גָּדוֹל *ſummus pōti.*
חַשְׁמַן *Cardinalis.*
אַפַּרְכָא * *dux.*
חוֹר *nobilis.*
שׁוֹפֵט *iudex.*
גִּזְבָּר *quæſtor.*
סַגִּין *dominus.*
פּוֹקֵד *præfectus.*
עֲקָר *æditu.*
אוֹפֵה *piſtor.*
רַצְעָן *calcearius*
חַיְיטָן * *idem.*
מַסְגֵּר *clauſtrarius.*
אוֹרֵג *textor.*
סוֹחֵר *mercator.*
רוֹפֵא *medicus.*
אֵם *mater.*
אֵם זְקֵנָה *auia.*
אָחוֹת *ſoror.*
בַּת *filia.*
מְיַלֶּדֶת *obſtetrix.*

קֵיסַר *Cæſar.*
אַפִּיפְיוֹר * *Papa.*
הֶגְמוֹן *Epiſcopus.*
שַׂר *princeps.*
פֶּחָה *Comes.*
עֵצָה *Senatus.*
שׁוֹטֵר *exactor.*
נְצִיב *Satrapa.*
סוֹפֵר *ſcriba.*
כֹּהֵן *ſacerdos.*
שׁוֹעֵר *ianitor.*
מַשְׁקֶה *pincerna.*
תּוֹפֵר *ueſtiarius.*
חָרָשׁ *faber.*
צוֹרֵף *aurifex.*
מַדְפִּיס *typographus*
חוֹבֵשׁ *chirurgus.*
אָב *pater.*
אָב זָקֵן *auus.*
אָח *frater.*
בֵּן *filius.*
יוֹנֵק *infans.*

דּוֹד *auunculus.*
חָמוֹת *ſocrus.*
כַּלָּה *nurus, uel ſpōſa.*
נַעֲרָה *puella.*
עַלְמָה *uirgo.*
יְתוֹמָה *fœm:*
אַלְמָנָה *uidua.*
חוֹזֶה *uidens.*
חָסִיד *pius.*
נָבוֹן *prudens*
כְּסִיל *ſtultus.*
פֶּתִי *inſipiens.*
חוֹזֶה בּוֹכָבִים *idem.*

סַנְדָק *compater.*
חוֹתֵן *ſocer.* (*ſus.*
חָתָן *gener, uel ſpō*
נַעַר *iuuenis.*
עֶלֶם *adoleſcens.*
יָתוֹם *orphanus.*
אַלְמָן *uiduus.*
נָבִיא *propheta.*
צַדִּיק *iuſtus.*
חָכָם *ſapiens.*
נָבָל *morio.*
שׁוֹטֶה *fatuus.*
חֹבֵר שָׁמַיִם *aſtronomus.*

בַּעַל הַצְּדָקָה — *liberalis in pauperes.*
בַּעַל הָאֱמֶת — *uerax.*
בַּעַל הַשָּׁלוֹם — *pacificus.*
בַּעַל הָרִיב — *contentioſus.*
בַּעַל הַמִּלְחָמָה — *bellicoſus.*
בַּעַל הַסֵּפֶר — *librorum peritus.*
בַּעַל הַפָּסוּק — *theologus.*

עָנָו *manſuetus.*
אַכְזָר *crudelis.*
סוֹבֵא *bibo.*
סַפָּן *idem.*

רַגְזָן *iracundus.*
רַחְמָן *miſericors.*
זוֹלֵל *belluo.*
חֹבֵל *nauta.*

לוֹעֵז	*barbarus.*	מֵזִיד	*temerarius.*
מַמְזֵר	*spurius.*	פִּלֶגֶשׁ	*concubina.*
גַּזְלָן	*latro.*	רוֹצֵחַ	*homicida.*
חָנֵף	*hypocrita.*	תַּלְיָן	*carnifex.*
שָׁלִיחַ	*nuncius.*	עֵד	*testis.*
עֶבֶד	*seruus.*	מְשָׁרֵת	*minister.*
שִׁפְחָה	*idem.*	אָמָה	*ancilla.*
רַב	*magister.*	מְלַמֵּד	*pædagogus*

Plura officiorum nomina inuenire licebit Danielis.iij. & iiij. Capitibus.

De cœlo, eiusq; partibus.

גַּלְגַּל	*sphæra.*	שָׁמַיִם	*cœlum.*
תְּהוֹם	*abyssus.*	רָקִיעַ	*firmamentũ.*
אֶרֶץ	*terra.*	עָנָן	*nubes.*
יַבָּשָׁה	*arida.*	יָם	*mare.*
יָרֵחַ	*luna.*	שֶׁמֶשׁ	*sol.*

אַרְבַּע יְסוֹדוֹת
Quatuor elementa.

אֵשׁ	*ignis.*	אֲוִיר * *uel* רוּחַ	*aër.*
מַיִם	*aqua.*	עָפָר	*terra.*

אַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם
Quatuor plagæ mundi.

מִזְרַח *oriens.*	מַעֲרָב *occidens*
צָפוֹן *meridies.*	דָּרוֹם *ſeptentrio.*

ד׳ תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה
Quatuor anni partes.

סְתָיו *uer:*	חוֹרֶף *autumnus.*
חוֹם *æſtas.*	סוֹר *hyems.*

שִׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת
Septem ſtellæ erraticæ.

שַׁבְּתַאי * *Saturnus.*	צֶדֶק *Iuppiter.*
מַאְדִים *Mars.*	חַמָּה *Sol.*
נוֹגַהּ *Venus.*	כּוֹכָב *Mercurius.*
לְבָנָה *Luna.*	

מַזָּלוֹת הָרָקִיעַ
Signa Zodaici.

שׁוֹר *taurus.*	טָלֶה *aries.*
סַרְטָן * *cancer.*	תְּאֹמִים *gemini.*
בְּתוּלָה *uirgo.*	אַרְיֵה *leo.*
עַקְרָב *ſcorpius.*	מֹאזְנַיִם *libra.*
גְּדִי *capricornus*	קֶשֶׁת *ſagittarius*
דָּגִים *piſces.*	דְּלִי *aquarius.*

שְׁמוֹת הַחֳדָשִׁים

Nomina menſium.

אִיָּר * *Aprilis.*	נִיסָן *Martius.*
תַּמּוּז * *Iunius.*	סִיוָן *Maius.*
אֱלוּל *Auguſtus.*	אָב * *Iulius.*
חֶשְׁוָן * *October.*	תִּשְׁרֵי * *September*
טֵבֵת *December.*	כִּסְלֵיו *Nouember.*
אֲדָר *Februarius*	שְׁבָט *Ianuarius.*
	וַאֲדָר *Februar. ij.*

Hæc nomina quibus utuntur Hebræi in explicandis menſibus, non ſunt Hebraica, ſed Chaldaica. Nec obſtet quod ſeptem ex his in libris bibliorum reperiãtur (neq; etiam plura reperiuntur) nimirum ſequentia ניסן סיון אלול בכסליו טבת שבט אדר. *Nã hæc, licet ab Hebræis uſurpantur, non reperiũtur, niſi in libris ſcriptis in captiuitate, ſcilicet Haggæo, Zacharia, Danieli,*

 Ezra

Ezra, & in libro Ester. Reperiuntur praeterea libro tertio regum, capite sexto & octauo tria haec nomina זיו בול איתן *Quae quanquam sint Hebraica, tamen non sunt usu peruulgata, nec usurpantur hodie in explicandis mensibus.*

Temporum nomina.

תְּקוּפָה	*trimestre.*	שָׁנָה	*annus.*
שָׁבוּעַ	*hebdomas.*	חוֹדֶשׁ	*mensis.*
שָׁעָה	*hora.*	יוֹם	*dies.*
מוֹלָד	*nouilunium.*	רֶגַע	*momentum.*
חוֹל	*dies ꝓfestus*	חַג	*dies festus.*
שָׁבוּעוֹת	*pentecoste.*	פֶּסַח	*pascha.*
יוֹם הַכִּפּוּרִים	*festum expia- (tionis.*	רֹאשׁ הַשָּׁנָה	*initium anni.*
		סֻכּוֹת	*festũ taber- (naculorum.*
חֲנוּכָּה	* *dedicatio.*		
שַׁבָּת	*Sabbatum.*	פּוּרִים	*bachanalia.*

Dierum nomina.

feria	*dies dominicus.*	רִאשׁוֹן	יוֹם
	secunda.	שֵׁנִי	
	tertia.	שְׁלִישִׁי	
	quarta.	רְבִיעִי	
	quinta.	חֲמִישִׁי	
	sexta.	שִׁישִׁי	
	Sabbatum,	שְׁבִיעִי	

 Ali-

Aliter quoq; dies Septimanæ per alphabethi literas enunciant Hebræi, hoc modo.

feria	*dies dominicus.*	אָלֶת	יוֹם
	ſecunda.	בֵּית	
	tertia.	גִּימַל	
	quarta.	דַּלֵת	
	quinta.	הֵא	
	ſexta.	וַיו	
	Sabbatum.	זַיִן	

קְצַת מִלֵּי הַמְּדַקְדְּקִים וְהַמְּחַבְּרִים

Vocabola quædam Grammaticorum & Authorum.

תֵּיבָה	*dictio.*	אוֹת	*litera.*
נְקוּדָה	*punctum.*	תְּנוּעָה	*uocalis.*
תְּנוּעָה קְטַנָּה	*uocalis par.*	תְּנוּעָה גְּדוֹלָה	*lōga uocalis*
טַעַם	*accentus.*	הֲבָרָה	*ſyllaba.*
שְׁבָא שָׁכֵן	*idem.*	שְׁבָא נַח	*ſcheua qeſcēs*
שְׁבָא מֵנִיעַ	*idem.*	שְׁבָא נָע	*ſcheua mobile*
לְעֵל	*idem.*	מִלְעֵל	*paroxytonō*
לְרַע	*idem.*	מִלְרַע	*oxytonon.*

	quiescens	נחות	
	commutabiles.	מתחלפות	
	seruiles.	תשמוש	
	gutturis.	הגרון	
literæ.	palati.	החך	אותיות
	linguæ.	הלשון	
	dentium.	השנים	
	labij.	השפה	

פעל	uerbum.	שם	nomen.
פסוק	uersus.	מלה	dictio.
דף	pagina.	פרשה	caput.
גליון	margo.	עמוד	columna.
סוגררים	idem.	קונטרוס*	quinternio.
דקדוק	guammatica.	מדקדק	grammaticus.
בנין	coniugatio.	דייקות	grammaticalia.
הוה	præsens.	עבר	præteritum.
פעול	participium præteritum.	בינוני	participium præsens.
צווי	imperatiuus.	מקור	infinitiuus.
נכח	præsens.ij. personæ.	עתיד	futurum.
נסתר	tertia p[er]sona	נמצא	idem.
מדבר בעדו	loquens pro se, id est, prima persona.		

Genus masculinum. זָכָר
Genus fœmininum. נְקֵבָה
Numerus singularis. יָחִיד
Numerus pluralis. רַבִּים
Tempus præteritum. עָבָר
Tempus præsens. הֹוֶה
Imperatiuus. צִוּוּי — לָשׁוֹן
futurum. עָתִיד
blande dictum. רַכָּה
durus dictum. קָשָׁה
phrasis scripturæ. הַמִּקְרָא
Figurate dictum. צָחוּת

uerbum transitiuum. יוֹצֵא
idem. גּוֹזֵר
uerbum neutrum. עוֹמֵד — פֹּעַל
idem. (Radices. בּוֹדֵד

literæ radicales. אוֹתִיּוֹת יְסוֹדִיּוֹת
uerba actiua. פּוֹעֲלִים
passiua. פְּעוּלִים
מֻרְכָּב *compositum.* פָּשׁוּט *simplex.*
רָכֵס *idem.* סְמִיכוּת *regimen.*

כָּל גַּם חַר ׃ הוּט וּפַּהַת וְכֵן כָּל עַל הָרְהוּט פַּהַה *ut* רְהוּט *uel*
אֲבָל חוֹקֵם עַל מִשַׁל הַשָּׁמַיִם מֵעַל סְמוּכִים כִּי אֵינָם רְבוּקִים, 2 Reg. 23
Hoc est: Omnia גַּב *&* הַר *in regimine sunt, & habent* Gene. 40
patach. Omnia quoque עַ *quæ in regimine sunt, habent*
im *patach*

patach. Verum משקל תשמישים מעלין חוסם על *habent cametz. Neq; enim in regimine collocantur &c. R. Moses.*

מְפֻרָד	*idem.*	מוּבֶרֶת	*status absolutus.*

כָּל אַרְבַּע לְעוֹלָם פַּתָּח בֵּין סָמוּךְ בֵּין מֻפְלָג *ut* מֻפְלָג *uel*

Hoc est:: Omnia ארבע *in perpetuum habent patach siue regimen sit, siue status absolutus. &c. R. M.*

פְּרָט	*exceptio.*	כְּלָל	*regula.*
תְּנָאִים	*conditiones.*	תְּנַאי	*conditio.*
הוֹרָאָה	*idem.*	רְאָיָה	*argumentū.*
קוּשְׁיָא	*idem.*	קַשְׁיָא	*quæstio seu obiectio.*
תֵּירוּץ	*solutio.*		
כַּוָּנָה	*scopus.*	תְּשׁוּבָה	*responsio.*
וַדַּאי	*indubitatum*	סְבָרָה	*opinio*
דֵּעוֹת שׁוֹנוֹת	*opiniones diuersæ.*	סָפֵק	*dubium.*
		מַחֲלוֹקֶת	*contentio.*
הַסְכָּמָה	*conclusio.*	שִׁבּוּשׁ	*error.*
הֶפְרֵשׁ	*differentia.*	קְטָטָה	*altercatio.*

מְפַשְׁפֵּשׁ וּמְדַקְדֵּק בִּדְבָרִים,
diligens rerum scrutator.

חִלּוּת	*idem.*	הִפּוּךְ	*antithesis.*

הָעֶצֶם — *proprium.*
הַתּוֹאַר — *adiectiuum.*
הַפּוֹעַל — *uerbale.*

G V דלר

Nomen — שֵׁם

rei.	דָּבָר
se fortificans.	מִתְגַּבֵּר
relatiuum.	מִצְטָרֶת
accidentale.	הַמִּקְרֶה
gentile.	הַיַּחַס
commune.	הַכְּלָל
specificum.	הַמִּין
synonimum	נִרְדַּף
æquiuocum.	מִשְׁתַּתֵּף
numerale.	הַמִּסְפָּר

כַּמּוּת	*qualitas.*	אֵיכוּת	*quantitas.*
גּוּפָנִית	*corporalis.*	רוּחָנִית	*spiritualis.*
מִקְרֶה	*accidens.*	נוֹשֵׂא	*subiectum.*
דֻּגְמָא	*idem.*	מָשָׁל	*exemplum.*
בְּרַבִּים	*idem.*	בְּפַרְהֶסְיָא	* *publicè.*
בְּסוֹד	*idem.*	בַּחֲשַׁאי	* *priuatim.*

דֶּרֶךְ

ornatus.	צָחוּת
metaphora.	גֻּזְמָא
hyperbole.	הַפְלָגָה
demonstratio.	סִבָּה
interrogatio.	שְׁאֵלָה
honoris gratia.	כָּבוֹד
dehonestandi gratia.	גְּנַאי
mos scripturæ.	הַמִּקְרָא
consuetudo legis.	הוֹרָה

mos patrius. דֶּרֶךְ אֶרֶץ

NOMINA LIBRORVM BIBlicorum.

Lex. תּוֹרָה

שְׁמוֹת *Exodus.* בְּרֵאשִׁית *Genesis.*

בַּמִּדְבָּר *Numeri.* וַיִּקְרָא *Leuiticus.*

Deuteronomium. דְּבָרִים

Prophetæ. נְבִיאִים

שׁוֹפְטִים *Iudicum.* יְהוֹשֻׁעַ *Iosuæ:*

מְלָכִים *Regum.* שְׁמוּאֵל *Samuel.*

יִרְמְיָה *Ieremias.* יְשַׁעְיָה *Esaias.*

Ezechiel. יְחֶזְקֵאל

יוֹאֵל *Ioël.* הוֹשֵׁעַ *Oseas.*

עֹבַדְיָה *Abdias.* עָמוֹס *Amos.*

מִיכָה *Michëas.* יוֹנָה *Ionas.*

חֲבַקּוּק *Habacuc.* נַחוּם *Naum.*

חַגַּי *Haggæus.* צְפַנְיָה *Zephonias.*

מַלְאָכִי *Malachias.* זְכַרְיָה *Zacharias.*

Hegiographa. כְּתוּבִים

תְּהִלּוֹת *idem.* תְּהִלִּים *Psalterium.*

אִיּוֹב *Iob.* מִשְׁלֵי *Prouerbia.*

עֶזְרָא *Ezra.* דָּנִיאֵל *Daniel.*

דִּבְרֵי הַיָּמִים *Paralipome.* נְחֶמְיָה *Nehemias.*

רוּת *Ruth.* שִׁיר הַשִּׁירִים *canti. cantic.*

קֹהֶלֶת *Ecclesiastes* קִינוֹת *lamentatiões*

ANNOTATIO.

VNiuersa Biblia Hebræi עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע *appellant, hoc est, uiginti quatuor, tot enim cõstant libris. Nam xij. minores prophetas, quos unico uerbo* תְּרֵי עֲשַׂר *hoc est, duodecim appellant, pro unico libro numerant, quo modo illi etiam in libro traditionis censentur. Deuteronomium quãdo* מִשְׁנֵה תוֹרָה *, hoc est, legis iteratio Hebræis dicitur, quod nomen cum Græca uoce nonnullam habet affinitatem, si utriusq; speciés significationem. In eo enim omnia ferè, quæ in prioribus sunt libris, repetuntur. Porrò Canticum Canticorũ, Ruth, lamẽtationes Hieremiæ, Ecclesiastê, & Ester. Hebræi singulis annis, idq; certis tẽporibus legũt. Ac in pasche quidẽ festo canticum, in pentecoste Ruth: nono die mensis* אָב *quẽ nos Iulium dicimus, Lamentationes, eò quòd die illo Ierusalẽ bis uastata fuerit. In Tabernaculorum festo Ecclesiasten. xiiij: demum die mensis* אֲדָר *id est Februarij, propter interitum Hamon læti Estherlegunt. Vnde hi quinque libri* חָמֵשׁ מְגִלּוֹת*, hoc est, quinque uolumina ab ipsis apppellantur.*

FORMVLAE SALVTANDI
uulgares, in congressū quotidiano.

Salutatio matutina.

אֲדֹנָי יִתֵּן לְךָ טוֹב יוֹם תְּשׁוּבָה בָּרוּךְ תִּהְיֶה

Deus det tibi bonum diem. Responsio. Benedictus sis.

טוֹב בּוֹקֶר תְּשׁוּבָה בָּרוּךְ תִּהְיֶה *Alia.*

Bonum mane. Responsio. Benedictus sis.

Salutatio uespertina.

טוֹב לַיְלָה תשובה גַּם כֵּן לְךָ אַחֶרֶת בְּטוֹב תָּלִין תשובה וְאַתָּה בְּרַחֲמִים תָּקִיץ

Bona nox. Respon. Sic quoq; tibi. Alia, in bonitate pernoctes.i Dormi fœliciter. Respon. Et tu in misericordia .s. Dei, expergiscaris.

corona capitis mei. עֲטֶרֶת רֹאשִׁי
dilectus animi mei. יְדִיד נַפְשִׁי
lux & salus mea. אוֹרִי וְיִשְׁעִי
princeps et familiaris meus. אַלּוּפִי וּמְיוּדָעִי — צַפְרָא טוֹבָה *bonū mane*
præceptor & doctor meus. רַבִּי וּמוֹרִי

Salutatio ad peregrinum.

pax tibi שָׁלוֹם לְךָ

שָׁלוֹם לְךָ שָׁלוֹם אֲדוֹנִי   *Respon.*

pax. tibi pax mi domine.

חֲשָׁלוֹם לְךָ הֲשָׁלוֹם לְאִשְׁתְּךָ הֲשָׁלוֹם לְבָנֶיךָ

Est ne pax tibi? tuæq; uxori, liberis, familiæ tuæ? . i. recte ne ualent?. Respon. שָׁלוֹם *.i. pax .i. recte ualemus.*

Hanc consuetudinem salutandi & compellandi, deq; salute amicorum percunctandi passim expressam habemus in sacris Byblijs. iiij. lib. Regum. cap. iiij. Item cap. V. & ix. Item apud Danielem. x. cap. Iudicum. cap. iiij. & xuij. & xuiij. Itẽ infinitis alijs in locis. Idẽ etiã legitur apud Mordachiam Ester cap. ij. ut sciret pacem Ester. i. ut sciret rectè ne an secus ualeret, & quomodo ageretur cũ ea. Eodem modo loquẽdum est, si quis aliquẽ per aliquem salutandum curet שְׁאַל לוֹ בִשְׁמִי לְשָׁלוֹם *Id est. Quære ab eo nomine meo de pace .i. sit ne confirmata ualetudine. Vide primũ Samuelis cap. xxV. Nostra uero fex Iudaica, quemadmodum in alijs multis erroribus, sic etiã in hoc sibi placet, & dicit* שָׁלוֹם לָכֶם *Quod & in pronunciatione, & significatione prorsus ineptum est. Peritiores uero dicũt* שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם *.i. pax super uos. Quod tamen etiam magis ex rabinorum officinis prodijt, quam è sacris Biblijs. Nam in sacris Biblijs hæc phrasis nusquam est peruulgata, scilicet super te uel super uos. Deinde nec ueteres & ij docti unquam in multitudinis numero quempiam compellarunt, quod perspice*

probari poteſt ex teſtimonio uiri doctiſsimi Auen Ezra. in Eccleſiaſten capite. quinto ubi differentiam inter שָׁלוֹם עֲלֵיךְ *&* עָלֶיךָ שָׁלוֹם *exponit ſed ualeat uulgus imperite loquentium, qui ut in religione ſunt impij, ſic corruptiſsimi in hac ſanctiſsima lingua.*

Ad operis aliquid facientem.

dominus uobiſcum. Ruth. ij. אֲדֹנָי עִמָּכֶם
benedicat tibi dominus. יְבָרֶכְךָ אֲדֹנָי *Reſp.*

Ad ingreſſum amici.

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה

benedictus ſit, qui uenit in nomine domini. pſal. cxuiij.
benedictus ſis, mi domine. בָּרוּךְ תִּהְיֶה אֲדוֹנִי *Reſp.*

Sternutanti.

proſit tibi. Ex Chaldaico textu Exod. xu. אָסָךְ
benedictus ſis. בָּרוּךְ תִּהְיֶה *Reſp.*

Colloquium familiare, cuius interlocutores, Ruben, & Symeon.

unde uenis,	מֵאַיִן תָּבֹא	*Rub.*
ex Gallia.	מִצָּרְפַת	*Sym.*
ex Germania.	מֵאַשְׁכְּנַז	
ex Hiſpania.	מִסְּפָרַד	
ex qua ciuitate.	מֵאֵיזוֹ עִיר	*Rub.*
ex ciuitate Lutetia.	מִקִּרְיַת רְפָּרִים	*Sym.*

ex ciuitate Colonia. ממתא דקולן

ex ciuitate Louanio. מקרית לובן

במישיבה המעלת אורליאנץ

ex uniuersitate celeberrima, Aurelus.

quid opificij (exerces) Ionc i. מה מעשיך *Rub.*

Studiosus. בחור אנכי *Sym.*

Cuias es? Ionæ i. מאיזה עם אתה *Rub.*

Germanus. מאשכנזים *Sym.*

נראה לי שראיתיך בעיר המפארה והמעטרה קולן

Videtur mihi, quod te uiderim in ciuitate celeberrima & coronata Colonia.

quando מתי *Sym.*

ante duos annos. לפני שני שנים *Rub.*

לפני ג או ד שנים

ante tres uel quatuor annos.

fieri potest. יש אפשר *Sym.*

Recte ais. כן דברת

Quod (est) tibi nomen. Gen. xxxij. מה שמך *Rub.*

Symeon. שמעון *Sym.*

אמור לי שם הכנוי שלך *Rub.*

dic mihi cognomen tuum.

Symon de Brotan. שמעון מן ברוטן *Sym.*

כן הוא אבל כשראיתיך לפני הפעם הזאת היה לך כובע

אדם ומשפע בראשך כמגדל דוד בנוי ובתי שוקים מנתחים

ומוזיעים שקופים אטומים כתלונות שעשה שלמה

 המלך

הנולד בבית המקדש

Sic est, At cum te uidi ante hac, fuit tibi pileus longus & decliuis in capite tuo, sicut turris David ædificatus, caligæ uerò scissæ & dissectæ, foris apertæ intus solidæ, sicut fenestræ, quas fecit Salomon Rex in templo.

Cant. 4.

3. Reg. 6.

יש לי טבע חיה הנקראה סמיליאון שמשנה צבעו באשר משנה מקומו

Est mihi natura animalis, quod uocatur chamelion, quod mutat colorem suum quando mutat locum.

יפה דברת כי עתה רבים נמצאים שמשנים גונם באשר ישנו את מקומם ולא לבד בעלי המלחמה אלא גם כן רבים אנשים מלומדים וחכמים בעיניהם ונגד פניהם נבונים

Pulchre dixisti, Quoniam nunc multi reperiuntur, qui mutant colorem suum, quoties mutant locum, neque solum milites, uerumetiam multi uiri docti, & sapientes in oculis suis, & coram facie sua prudentes. hoc est, qui sibi uidentur prudentissimi.

Sym. כן הוא ועליהם אמר ישעיה הוי אנחנו נדבר מדברים אחרים

Sic habet, Sed his præcatis est Esaias uæh. Nos loquamur de rebus alijs. Esai. V.

Rub. מה חדושים שמעת

Quid noui audiuisti?

Sym. אין שום חדוש nihil prorsus noui.

אין כל חדש תחת השמש

Nihil quidquam noui sub Sole. Ecclesi. 1.

Noua multa. חדושים רבים

Falsa multa. שקרים רבים

mendacia usque sine fine. כזבנות עד בלי כות

Quid audiuisti de bello? מה שמעת מהמלחמה Rub.

מהמחלוקת שיש בין הקיסר ובין המלך

de bello quod est inter Cæsarem & Regem.

Sym. בכל מדינות נלקטים ונאספים אנשים פוחזים וריקים ורבים מהם ראיתי רקים ורכבי ברזל היסיר מעלינו חרון אפו ויהפוך הרעה לטובה והיגון לשמחה

In omnibus nationibus colliguntur & conscribuntur uiri celeres & uacui. Multos autem ex illis uidi milites, & equites ferreos. (id est, cataphractarios.) Deus auferat à nobis furorem iræ suæ, & uertat malum in bonum.

est tutum in uia? יש בטח בדרך Rub

Sym. סכנה גדולה יש עתה לעוברים ושבים כי רבים מבעלי המלחמה ירצחו ויגזלו

periculũ magnum est nũc transeuntibus, & redeuntibus (i. huc illuc iter facientibus) eò quòd multi ex militibus homicidia exercent & rapinam.

Rub. עתה הרקים בכבוד גדול וזלות ושפלות אנשים טובים ובשרים ולא להנם אמר שלמה המלך ע ה במשול רשע יאנח עם

Vi Nunc

Nunc abiectissimi quique in existimatione magna (sunt). Contemptus uerò ignominia uirorum bonorum & piorum. Nec ab re dixit Salomon rex (piæ memorie) dum
prouerb. 29 *dominatur impius, gemit populus.*

quod est studium tuum? מה למודך

Medicus es? רופא אתה.

או עוסק אתה בדבר האלוהותי או בדינים ובחקות הרומיים
והאפיפיור

an uersaris in Theologia, uel Iure, aut statutis Romanorum, pontificumúe.

אולי עסקך יש בחכמות היונים והפרסיים

fortusse studium tuū est in sapientia Græcorum & Persarum (hoc est, Philosophia.)

Sim. עד עתה עסקתי והרגלתי את עצמי לפי יכלתי בחכמות
הלשונות ובפרט בלשון עברי כי יש לי אהבה גדולה ביראת
ה בתורה בנביאים ובכתובים גם בברית החדשה הנקראת
בלשון יוני אונגליון שענינו בשורה טובה הלוח הדבר יש כי יודע
גדולה בלשון הקודש לבד נפשי תערוג אליה כאיל תערוג על
אפיקי מים

Hactenus uersatus sum, & exercui meipsum, pro uiri mea, in studio linguarum, maximè uero in lingua Hebræa. Est enim mihi desiderium magnum in timore Dei, in lege, prophetis, & hagiographis adhæc, in fœdere nouo, quod appellatur uerbo Græco Euangelion,

H Vij cuius

cuius significatio (est) bonum nuncium. Porrò ad hãc rem est adiumenti multum in lingua sancta. Quare anima mea clamat ad (hoc est, ego toto pectore, summis q; uotis desidero) eam, sicut ceruus clamat ad torrentes aquarum.

הבנתה קשה מאד בלי ידיעת לשון עברי כי נמצאות בה הרבה לשונות לא לבד מלשנא דקודשא אלא גב מלשון ארמי והרבה לשונות מהתלמוד ולא לחנם או לריק הזהיר אותנו איש האלהים היארונימוס והקדוש אגוסטינוס ללשון הזאת **Rub.**

Intellectus eius difficilis (est) ualdè, sine cognitione linguæ Hebrææ. Reperiuntur enim in ea multæ phrases non modò ex lingua sancta (desumptæ) uerum etiam ex lingua Chaldaica, & multæ phrases Thalmudicæ. Nec nulla de causa adhortatus est nos diuus ille Hieronymus & sanctus Augustinus in hanc linguam.

אדני אבקש ממך שתאכל אתי בצהרים ואז נתעלסה באהבים
כי לכבודך אקרא אנשים אחרים בקיאים בלשון הקודש
ואוהבי תלמידי הלשונות

Mi domine, peto à te, ut comedas mecum in meridie (hoc est, ut prandeas mecum) & tunc lætabimur cum amore (id est, amicè) Nam in honorem tuum uocabo uiros, peritos linguæ sanctæ, quiq; faueant studiosis linguarum.

Sym. אדני יש משל הדיוט חדבק לשחוור וישתחוו לך
קרב לגבי דהנא ואדהון לכך לא אסרב למצותיך אבל
בבקשה מכבודך שאל תטריח את עצמך בגיני גם שלא
תעשה שום הוצאה

Mi domine, Est uerbum uulgò notum, Adhære Marschalco, tunc flectent genua (homines) tibi, accede ad unguentarium & pinguesces. Ego itaq; non aduersabor iussis tuis: Verum cupio à dignitate tua ne uelis te ipsum grauare mea causa, neue facias ullum sumptum propter me.

Rub. לא היה צריך לעשות לך תנאים כי אני לא אזמין
אותך לסעודה חשובה אלא לארחת ירק ואהבה בה וזה
למדתי מאברהם אבינו שלא זמן בעבור המלאכים רק חמאה
וחלב ובן הבקר לכן אל תעמוד בחוץ כי אנכי פניתי הבית
ומקום לבחורי לשון עברי ואתה תהיה בראש הקרואים

Non fuisset opus facere tibi conditiones (id est, ut
Pro.15. *tu mihi conuiuij legem præscriberes) Ego enim non inuitabo te ad conuiuium opiparum, sed ad conuiuium herbarum in quo (est) beneuolentia. Hoc autem didici ab Abraham patriarcha nostro, qui nihil apparauit angelorum gratia præter butyrum & lac, nec non tenerum bouem. Propterea ne manseris foris. Destinaui enim lo-*
1.Reg.c9.9. *mum & locum Studiosis linguæ Hebrææ. Tu uero eris in capite (id est, inter præcipuos) eorum qui sunt inuitati.*

I Sym.

Sym. אדני אני אשוב לכבודך בעת הצהרים ברשותך

Mi domine, Ego reuertar ad dignitatem tuam circiter meridiem: cum uenia tua, hoc est, pace tua discedo.

Rub. ברשות שמים *cum uenia dei (uade)*

Ruben Puero.

ערוך השלחן ושים עליו לחם לבן ולחם שחור מלח וכל דבר שצריך לשלחן ולצורך הקרואים

Sterne mensam, & appone in ea panem candidum, & panem cibarium, sal & quicquid tandem spectat ad mensam (instruendam) & necessitatem conuiuarum.

Puer. אדני שב האיש אשר היום היה אצלך

Here reuersus est uir ille, qui hodie fuit apud te.

Rub. ברוך הבא אדני

Benedictus sit qui uenit, mi domine.

Sym. ברוך תהיה *Benedictus sis.*

Rub. באך יש מקבל עלי מאד

Aduentus tuus est acceptus mihi ualde, hoc est, gratissimus.

טוב עשית שלא בזית את עבדך

Bene fecisti, quod non contempseris seruum tuum, hoc est, me.

בלך יחדו לגני עד שתכין אשתי ונותי צלעתי המאכל ושם א

ט אראה לך בבית מיני אילנות ועשבים כי גדלים בגני ענבים

תפוחים *ij*

תַּפּוּחִים אֲגָסִים אֱגוֹזִים לוּזִים עַרְמוֹנִים שְׁקֵדִים תְּמָרִים
גַּרְגְּרָנִיּוֹת רְתָמִים בְּרוֹשִׁים אֲרָזִים וְדוֹמֵיהֶן גַּם יֵשׁ לִי בּוֹ שִׁבְעָה
מִינֵי פֵּירוֹת שֶׁנִּשְׁתַּבְּחָה בָּהֶן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

Eamus unà in hortum meum, dum parat uxor mea, par meum, costa mea, cibum: atq; ibi spectandas tibi exhibebo uarias formas arborum atq; herbarum. Nascuntur enim in horto meo, uuæ, poma, pyra, nuces auellanæ, castaneæ, amygdala, dactyli, cerasa, iuniperi, abietes, cedri & id genus alia. Ad hæc sunt mihi in eo septem illæ species frugum quibus laudatur terra Israël.

Sym. מִי הֵם הַשִּׁבְעָה מִינִים

Quæ nam sunt illæ septem species?

Rub. חִטָּה שְׂעֹרָה גֶּפֶן רִמּוֹן וּתְאֵנָה זֵית שֶׁמֶן וּדְבַשׁ ר
וּבְפָסוּק אֶחָד נִמְצָאִים דְּבָרִים ח

Triticum hordeum, uitis, malogranatum, ficus, olea, & mel, Atq; hæc omnia in uersu uno reperiuntur. Deut. V iij.

Puer. אֲדֹנִי יֵשׁ עֵת הָאֹכֶל וְכָל דָּבָר יֵשׁ מוּכָן וּמְסֻדָּר כּ
בְּתַקָּנָתוֹ

Here tempus est prandio, & omnia sunt parata atq; digesta secundum ordinem suum, hoc est, optißimè.

Rub. רְחַץ יָדֶךָ וְשֵׁב לְצַד יָמִין לְצַד שְׂמֹאל בְּצַד הַזֶּה

Laua manum tuam, & occupa latus dextrum, latus sinistrum, latus hoc.

Ad Puerum.

אמור ברכת המזון בלשון עברי מה שאיש אלהים
קריזוזטומי אמר בלשון רומי

Recita consecrationem mensæ Hebraicè, eam quam Diuus ille Chrisostomus dixit lingua latina.

ברוך אתה ה אלהינו מלך העולם הרועה אותי מעודי עד היום
הזה אשר זן ומפרנס לכל בשר מלא בשמחה ובששון לבבינו
שבאשר נהיה מלאים ושבעים מטובך יהיו גם כן לנו מעשים
טובים לרוב במשיח יהושע אדונינו אשר לך אתו כבוד ו
וגדולה וממשלה עם רוח הקדוש לעולם ועד אמן

Benedictus Deus, qui me pascis à iuuentute mea qui cibū præbes omni carni, reple læticia & gaudeo corda nostra, ut affatim quod satis est habentes, abundemus in omne opus bonum, in Christo Iesu domino nostro, cū quo tibi gloria, honor & imperium, cum sancto spiritu in omne æuum Amen.

Rub. אכול אדוני מהמרק מהירק מהלפת מבשר הצאן
או אם תרצה מבשר הבקר אני לא אוכל לתת לפניך אוזות או
ברבורים אבוסים או צד, תית איל צבי ארנבת שפן או חזיר ט
חישר או עגל מרבק

Comede mi domine ex iure isto, ex olere, ex pisis, ex carne ouilla, aut si mauis ex carne bubula. Ego quidem non possum uobis apponere anseres caposue saginatos

aut ferinam, ut ceruum hinnili, lepores, cuniculi uel suem syluestrem, aut uitulum bene sagmatum.

אדני אני לא באתי לכאן משום סעודת המלך א *Sym.*
אלא מחמת ארוחת ירק ואהבה בה אשר טובה משור אבום
ושנאה בו

Domine, Ego non ueni huc propter conuiuium (aliquod (regale) hoc est, ut regis in morem abs te tractarer. Sed propter olus. in quo est beneuolentia, quod melius est boue saginato qui cum odio iunctus est.

אדני לא יש צריך לשים לפני אכילה כי לא בישן אנכי לפי שיש
לי דרך היהודים שאוכלים הרבה באשר הם נקראים במקום
אחר לכן יש משל חריוט אצלהם בבית אחר בעל בית ובביתו
אורח

Domine, non est necesse ut mihi ministres quod edam. Non enim uerecundor, eo quod consuetudinem habeam Iudæorum, qui comedunt largè, ubi inuitati fuerint in locum alienum, hoc est, domum alienam. Vnde & prouerbium uulgare apud ipsos: In ædibus alienis, dominus. In suis uero, peregrinis.

כן הוא כי ראיתי בהרבה מקומות שזוללים ו *Rub.*
וסובאים הם אבל יש תמיהה בעיני שכל כך מסריחים

Sic est. Nã uidi multis in locis, quod heluones (sunt) & bibones. Est autẽ mirũ in oculis meis, quod sic fœteant.

Sym. אני אגיד לך בכל יום הם אוכלים שומים ובצלים לא לבד באיטליא אלא גם כן באשכנז ובכל מדינות

Ego uero dicam tibi (qui id fiat) Quotidie uescuntur allijs & cepis, nec id in Italia modò uerum etiam in Germania, & omnibus nationibus.

Rub. למה מתאוים כל כך לשומים ובצלים

Quare delectantur usque adeò allijs & cepe?

Sym. לא ידעתי שום טעם אלא שבמצרים אכלו אבותיהם תמיד המאכל הזה כאשר הועד על זאת במדבר בפרשת יא שאמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את השומים ואת הבצלים וכו׳ לכן עד היום יש להם אותו טבע

Nescio ullā (huius rei) causam, nisi quòd in Aegypto comederunt parentes illorum semper cibum cuiusmodi: quemadmodum extat eius rei testimonium in numeris, capite, XI. quo in loco dixerunt: Meminimus pisciū quos Comedimus in Aegypto gratis, alliorum (item) ac cepe & reliqua. Propterea hodierno die est ijs illa ipsa natura.

Rub. נדבר בענינים אחרים כי אנחנו לא מאהבים היהודים אלא לשונם

Loquamur de rebus alijs. Nos enim non diligimus Iudæos, sed linguam illorum.

אדני שמעון אכול ושתה וסעוד לבך מי יתן שבאו אלינו האנשים שקראתי לנו אבל לא יכלו משום עסק הצבור לבא אלינו

Domi-

Domine mi Symeon, comede & bibe atq; suffulci cor tuū. Vtinam uenissent ad nos uiri illi quos inuitaram At non potuerunt per negocium publicum nos accedere.

Domine mi, bibo tibi. אדוני אני שותה אליך *Sym.*
at uitam (sit tibi לחיים *Rub.*
יהיה לך לרפואה ולטובה
Sit tibi remedio & bono.
ebibe totum. שתה הכל

הן לנו כוס אחר גביע זכוכית וקח הקערה הזאת ממנו והן
לנו אכילה אחרת הן לנו בשר צלוי

Da nobis scyphum alium, cratera, uitrum, atq; aufer catinum istum á nobis, adfer autem nobis cibum aliū, Da nobis carnem assam.

הביא לנו גבינה ואמור לאשתי שתתן לך תפוחים ולוזים
קבל ממני המפתח ותשיב לי גם הביא לנו מהמרתף יין
מהחבית שיש בצד ימין

Adpone nobis caseum, & dic uxori meæ ut det tibi poma & nuces auellanas. Accipe áme clauē & redde mihi. Adhæc adfer nobis ex cellario uinum de uase quod est in latere dextro.

Sym. אדוני יש לי היום אחר חצות היום עסק קטון אצל
איש אחר חשוב ובאשר לא אבא אליו לשעה א או יהיה לי נזק
אנחנו אוכל כעת אחר בשמחה יחדיו ואז נדבר מענינים רבים

Domine est mihi hodie à meridie negotium cum uiro quodam eximio, & nisi uenero ad eum hora prima, tunc erit mihi damnum. Nos, deo uolente, alias lætabimur una. Tunc quoq; loquemur de rebus uarijs.

Rub. אמור ברכה ושבח לאלהינו אשר בטובו הגדול
תמיד לא חסר לנו ואל יחסר לעולם ועד

Dic Benedictionem & laudem Deo nostro, qui per bonitatē suam immensam non unquam defuit nobis, nec deerit in perpetuum.

Puer. נברך אותך אלהינו שבשמים אשר בכוחך הגדול
שאין חסר עשית כל העולם כלו ובחכמתך הנפלאה והנכחרת
תנהיג כל דבר ובטובך הגדול אשר בלי קץ וסות אתה זן ו
ומפרנס לכל ומטיב לכל חן בחסדך לבניך שלפעמים ישתו
עמך במלכותך מכוס ישועת ויין העולמים אשר נדרת
ובנונת למאהבים אותך באמת ובלב שלם בעבור יהושע
נוצרי אמן

Gratias agimus tibi pater cœlestis, qui tua ineffabili potentia condidisti omnia, tua inscrutabili sapientia gubernas uniuersa, tua inexhausta bonitate cuncta pascis ac uegetas: largire filijs tuis, ut aliquando tecum bibant in regno tuo nectar illud immortalis, quod promisisti ac præparasti uere diligentibus te per Iesum Christum Amen. *Pater noster.*

אבינו שבשמים יתקדש שמך יבא מלכותך רצונך יהיה
בשמים כן בארץ לחם חקינו תן לנו היום וסלח לנו
חטאתינו

חטאותינו באשר אנחנו סולחים לאשר אשמו לנו ואל
הוליכנו לנסיון בס פרח אותנו מרע אמן

Pater noster qui es in cœlis. Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra: sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo. Amen.

Aue Maria.

עלזי מרים מלאת חן אלהים עמך ברוכה את בנשים ו
וברוך פרי בטנך יהושע משיח אמן

Aue Maria gratia plena dominus tecum benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus uentris tui. Iesus Christus. Amen.

Ruben Hospes.

אברהם אבינו תמיד היה מכנים אורחים וכאשר ברכוהו
על זאת אמר לחם אל תברכוני כי משלי לא אכלתם אלא
מאלהינו שבשמים לכך בראשון ברכו אלהינו שבשמים
שהוא נותן לכם ואחר כך לבעל הבית ששם לפניכם או א
אמרו נברך הוא שאכלנו משלו לכך היהודים עוד היום
מתחילין כן ברכת המזון

Abraham Patriarcha noster semper conquirebat

K hospi-

hospites (hoc est hospitalitatem exercuit, & quando hospites bene precabantur ei ob id dicebat ne bene precemini mihi, quoniam de meo nō commedistis, sed de deo nostro (hoc est de dij benignitate) qui est in cœlis, propterea primum benedicite deo nostro qui est in cœlis, qui dedit uobis hæc & postea hero domus qui apposuit coram uobis tunc dicebant benedicamus illi de cuius cibis commedimus. propterea Iudæi hodie incipiunt sic gratiarū actionem, post prandium, uel cenam.

ברוך תהיה אדני איש כלבבי שבאת אלי ולא *Rub.* Esa.38.
השלכת את עבדך אחר גוך אני בכל עת מוכן לטובתך 3.Reg.14. Eze.23.
ולהועלתך Nehe.9.

Benedictus sis (hoc est, gratias tibi habeo) mi Domine, uir secundum cor meum (hoc est, mihi gratissime) quòd ueneris ad me, nec proieceris seruum tuū post corpus tuū (hoc est, quòd nō spreueris me. Ego (uicissim) nullo nō tēpore paratus (ero) ad bonū tuū utilitatemq; tuā.

יש עלי אדוני אלופי ומיודעי לברך אותך ולתן לך *Sym.*
שבח יקר וגדולה שהקטנת את עצמך וקראתני לסעודה
חשובה בזאת אני הבריאתיה מוזמן לחנאתך ולטובתך ותגזור
עלי כאדון על עבדו

Est super me (hoc est, ad me spectat) mi Domine (qui) electus meus es, & familiaris meus, benedicere (hoc est, gratias agere) tibi, & tribuere tibi laudem, digni-

dignitatẽ, & magnificentiam, quòd eò demiſeris teipſum, ut uocaris me ad conuiuium opiparũ, quale eſt hoc. Ego ſemper ero deditus utilitati tuæ & commodo tuo, Saltem impera mihi, non aliter quàm Dominus famulo ſuo.

Deus cuſtodiat te ab omni malo. ה׳ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל רָע

Dominus cuſtodiat animã tuã. ה׳ יִשְׁמוֹר אֶת נַפְשֶׁךָ *Ru.*

MACSOAN. THARZAN. IPCHA.

מקשן אני רואה שני אנשים באים כמזומה לי שהאחד מהם
יש תרצן והשני הנהגתו במנהג אפכא מי יתן שיהיו שני
אנשים טובים ובשרים בקיאים בלשון עברי באמת אלו הם
ארוץ לקראתם ואקבל אותם ואכניס אותם לביתי כי בזמן ארוך
מאז שנסעו מפריז לא ראיתי פניהם שלום לכם אדני ואהובי
אנשים ורעים הנקשרים בקשורות לבבי תשובה שלום לך
שלום

Video duos uiros uenientes Tharzan, unus ex illis eſſe uidetur, alter eſt, ut ex geſtu conijtio Ipcha. Vtinam eſſent. Sunt duo uiri boni, & pij periti linguæ Hebraicæ. Certe illi ſunt, currã illis obuiam & accipiã eos, & deducam eos in domum meam, quoniam in longo tempore ab eo, quo profecti ſunt Pariſijs, non uidi faciem eorũ. Pax uobis domini mei, & amici uiri, & ſodales, qui lig-

 ati

ati sunt in parietibus cordis mei. Respõsio pax tibi pax.

מקשן ברוך ה׳ שהחיני וקימני לעת הזאת שאוכל לראות א
אתכם ולדבר עמכם פנים בפנים כי אהבתכם עלי כאהבת דוד
ויהונתן

Benedictus deus qui seruauit & superstitem fecit me in hunc usq; diem quo uos uidere & facies ad faciem .i. coram loqui uobiscum liceat, quoniam amor, uester est super me sicut amor David & Ionatham.

הרצן כמה חדשים יש מעת שלא ראית אותנו מקשן שמנה
עשר ויותר

Thar. Quot menses abhinc nos non uidisti. Mac. Octodecim & plures.

הרצן אתה ימים רבים ישבת בישיבה של פריז בלי ספק ב
באת משם רבינו

Thar. Tu multos dies .i. diu moratus es in Accademia Parisiēsi, proculdubio uenis inde Magister noster.

לא כלם ישובו משם מורינו שעכבו שם בזמן ארוך כי ר
רבים יבואו לשם גולמים וישובו משם טפשים

Non omnes redeunt illinc Magistri nostri, qui illic diu commorati sunt, nam multi illuc ueniunt tyrones & redeunt illinc inepti.

באו עמי החדרה ושם נדבר נגילה ונשמחה יחדו אבל לא
יהיה לשום אחד ממנו רשות לדבר שום דבר אלא בלשון
עברי כי מאהבת הלשון הזה שש אנכי על בואכם במוצא
שלל רב

 Venite

Venite mecum in cubiculum, & ibi loquemur lætabimur, & genio indulgebimus, sed nulli erit facultas loquendi nisi Hæbraice. Quoniam lætor ego causa amoris linguæ, propter aduentum uestrum, sicut is qui inuenit prædam magnam.

דבר גדול דברת אדוני אבל מכל מקום לא מאן אנכי ובלב שלם ובנפש חפצה לפי יכולתי אמלא משאלותיך

Rem mangnam dixisti mi domine, tamen ego non recusabo, & toto corde, animoq; propenso satisfaciam pro uirili mea petitioni tuæ.

אדני ורבי בדבר אחר לא אסרב לנגד רצונך אבל זאת לא אוכל לעשות כי מאז שנותי מפריז לא
הרגלתי את עצמי בלשון הזאת ובמעט השלכתי אותה אחר גוי כי לא נמצא אכר אחד במדינת ברגנזי ובכל הווישטרוולדו המבין לשון עברי

Mi præceptor & domine, alia in re non repugnabo uoluntati tuæ, uerum hoc non possim præstare. Nam ex illo tempore quod reliqui Parisios non exercui me in hac lingua, & fere proieci eam post corpus meum. Etenim non reperitur unus Rusticus in tota Montana ditione uel in uniuerso Vuesterualdo, qui linguam Hæbraicam intelligit. Proijcere post corpus significat negligere & obliuioni dare. Vide Esaiæ capite XXXViij. iij. Libro Regũ Xiiij. Itẽ Eze. cap. XXiij. Nehe. cap. Viiij. Alijsq; in locis, estq; phrasis elegantissima.

K V יפה

יפה דברת כי ודאי הוא ששתי הלשונות אינן מתאחדין זאת
על זאת אבל בכל זאת לא תוכל להתיאר מן הכלל כי ידעתי
שתוכל לדבר כל מי שידבר ממני מלה אחת בלשון רומי או
צרפתי יוני או אשכנזי ביה שלמעלה ושלמטה הוא יתן בפעם
ראשונה לקנס כירה יין בפעם שני ב מדות בפעם שלישי
ישלם כל הוצאות סעודה היום

Pulchre.i. bene) dixisti nam certum est quod hæ duæ linguæ non conueniant, uerum hac re non potes te accusare, quoniam scio te bene posse. Propterea quisquis uerbum unum uel latinè uel grecè uel gallicè, uel germanis superioribus usitatum, aut inferioribus, prolocutus fuerit, ille dabit pœnam, prima uice unum cantharū uini, secunda duos, tertia persoluet sumptum totius conuiuij huius diei.

אדוני יש משל הדיוט מקרבין לקטון ואין מקרבין לגדול
לכן אסבל עלי כל מה שתרצה

Mi domine est uulgare prouerbium, quod recusamus paruo & non recusamus magno.i. facilius homini alicuius autoritatis morem gerimus, quam infimo alicui, propterea subibo quodcunq; uelis.

שבו אל השלחן הזה וכל אחד ואחד יבחר לו מקום ראוי
לכבודו אני מיד אשתדל לנו מדת יין

Huic mensæ accumbite, & sibi quisq; sumat locum

dignum honore suo, ego curabo ut statim habeamus cantharum uini.

טוֹבָה הָעֵצָה אֲשֶׁר יָעַצְתָּ כִּי הַיַּיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ וּמְמַהֶרֶת
וּמְהַדֵּר הַלֵּב וְהַלָּשׁוֹן שֶׁבְּשֵׂכֶל נוּכַל לְדַבֵּר לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ

Bonum consilium exposuisti uinum enim lætificat cor hominis, acuit ingenium peritam reddit linguam ut facilius Hebraicè loquamur.

טוֹבִים דּוֹדֵינוּ מִיַּיִן לָכֵן אֲנַחְנוּ לֹא נִהְיֶה לְךָ לְמַשָּׂא וּלְהוֹצָאָה

Amicitia nostra melior est uino, propterea nolimus tibi esse oneri uel sumptui.

חָי יוֹדֵעַ שַׂרְעַפֵּי לְבָבִי שֶׁאַתֶּם לֹא לְמַשָּׂא עָלַי כִּי שָׂמֵחַ
וְעָלֵז אֲנִי עַל בּוֹאֲכֶם וְנִכְסַפְתִּי לְחֶבְרוֹתֵיכֶם וּלְאַהֲבַת נ
נְעוּרִים

Deus perspectas habet cogitationes mentis mei, quod uos non sitis mihi molesti: sed gaudeo & lætor uos adesse & cum primis familiaritatem uestram exopto, quæ incepta est à iuuentute.

אֲדֹנִי תַּרְצַן אֲנִי מִשּׁוּם חִבָּה יְתֵירָה שׁוֹתֶה אֵלֶיךָ תְּשׁוּבָה
יִהְיֶה לְךָ לְחַיִּים טוֹבִים

Mi Domine Tarzan ex immenso meo in te amore præbibo tibi. Responsio. Sit tibi bonæ uitæ id est sit fœlix & faustum.

וַאֲנִי אֶשְׁתֶּה לַאֲדוֹנִי לִשְׁאֵרִי לַעֲמִיתִי לְגִיסִי לַאֲהוּבִי לִשְׁכֵנִי א
איפכא איפכא אֲקַבֵּל בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת שֶׁתְּהֵא לִבְרָכָה אֲדֹנִי

Et ego propino domino meo, consanguineo meo, sodali meo, affini meo, amico meo, uicino meo Ipcho. Ipcha, Accipio libenter, prosit tibi.

אֲדֹנִי תַּרְצָן אֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ שֶׁאַתָּה בָקִיא וּמוּפְלָג בִּלְשׁוֹן ע
עִבְרִי וְשֶׁמִּשּׁוּם חִבַּת הַלָּשׁוֹן הָיִיתָה וְדָר אֵצֶל הַיְּהוּדִים ב
בְּצָרְפַת וּבְאִיטַלְיָא בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ שֶׁתַּגִּיד לִי קְצָת מִמִּנְהֲגֵם
וְדַרְכָּם

Mi Domine Tharzan audiui te ualde peritum linguæ Hebreæ, teq; & in Italia & Gallia diu propter peritiam huius linguæ commoratũ esse cum Iudeis. Quæso ut mihi aliquid narres, de ceremonijs & ritibus eorum. Thar.

אֲנִי לֹא כָל כָּךְ בָּקִיא בִּלְשׁוֹן עִבְרִי אֲבָל מִנְהָג שֶׁלָּהֶם בְּמִקְצָת
הִכַּרְתִּי כִּי בֵית מְלוֹנִי הָיְתָה אֶצְלָם בִּמְחוֹז צָרְפַת וּבְאִטַלְיָא וְשָׁם
נִמְצָאִים רַבִּים יְהוּדִים בְּקִיאִים וּמְלֻמָּדִים בַּעֲלֵי פְסוּקִים וְחַכְמֵי
חֲרוּזִים פַּיְיטָנִים בְּקִיאִים בְּדִקְדּוּק וּבְכָל הַחָכְמוֹת

Ego non admodum sum eius linguæ peritus, sed ceremonias eorum aliquomodo cognoui, commoratus enim sum apud illos in finibus galliæ & in Italia, & sane ibi reperiuntur multi Iudæi periti & docti, heluones Bibliorum & poëtæ exercitati in Grammatica, & in omnibus

nibus

bus artibus.

במטו מינך שתפרש לי סדרם ומנהגם איך הם *Macſ.*
מברכין על היין ועל הלחם

peto abs te ut declares mihi ordmem & conſuetudinem eorum. Quomodo ipſi benedicāt ſuper uinum & panem.

בתחלת הסעורה בעל הבית נוטל כוס מלא יין ב *Thar.*
בידו ומברך עליו ואומר ברוך אתה ה אלהינו מלך העולם ב
בורא פרי הגפן ושותה מעט ונותן לכל בני הסעורה לשתות
מאותו כוס ואחר כך נוטל לחם שלם בידו ובוצע ואומר ברוך
אתה ה אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ ואוכל פ
פתקטון ופורס לכל המסובין אחר זאת אוכלין ושותין כל צ
צרכם ואחר כך אומרים ברכת המזון המתחיל נברך הוא ש
שאכלנו משלו וכו ואחר כלות ברכת המזון עוד פעם שנית מ
מברכין על היין כבראשונה ואז גם כל בני הסעודה שותין מ
מאותו כוס של ברכה

Ab initio conuiuij pater familias manu ſua capit ſciphum uino plenum, & benedicit ſuper illud & dicit id eſt, dicens) Benedictus tu Domine deus noſter Rex mundi qui creauit fructum uitis: & bibit parum dat omnibus qui accumbunt menſæ ut bibant ex eodem ſcipho. Deinde ſumit integrum panem frangit & dicit benedictus tu domine deus noſter rex mundi qui fecit prodire panem ex terra: & comedit paruam buccellam, & diſtribuit etiam talem omnibus aſsidentibus, poſtea come

L dunt

dunt & bibunt pro necessitate, & deinde dicunt gratiarum actionem quæ incipit נברך ה״א שאכלנו משל׳ finita gratiarum actionem, secundo gratias super uinum aiunt, quemadmodum primum fecerunt, & tunc etiam omnes accumbentes bibunt ex eodem scipho gratiarum actionem.

מסשן מי הוא מברך על היין ועל הלחם תרצן בעל הבית
בעצמו אבל ברכת המזון אחר הסעו׳ ז׳ לפעמים הוא בעצמו
לפעמים נותן רשות לאחד מבניו או לאחר מן המסבין
ובפרט כשיש כהן או אבל בשלחן אז הוא מכבד אותו בברכת
המזון מסשן שמעתי שהיהודים בעלי צדקה והמיר
מכניסים אורחים ושיש רשות ליהודי נכרי לישב או ללון
בבית יהודי אחר ג או ד או ה ימים בחנם גם נותנים לעניים
צדה לדרך תרצן כן הוא ובמנהג הזה אני משבח היהודים אבל
בהרבה מקומות בבתי היהודים תמצא כתוב בקירות הבית
זה החרוז ביום הראשון אורח: ביום השני טורח: ביום
השלישי ברח: וזה החרוז לפעמים מגרש אותם ביום
הראשון

Mac. Quisnam dicit gratiaxum actionem super uinum & super panem. Tharzan. pater familias ipse. Sed gratiarum actionem a prandio uel cœna, aliquando ipse. s. pater familias) aliquando dat potestatem alicui ex filijs suis (qui egressus est annum decimum tertium) uel alicui ex discumbentibus, & præcipue quando adest

 sacer-

ſacerdos,i.unus ex tribu Ahron) uel aliquis qui propter parentes luget in menſa, tunc paterfamilias illos afficit hoc honore gratiarum.ſ.actione) Macſcam. audiui Iudeos eſſe liberales in pauperes, & ſemper recipere hoſpites peregrinos, & quod licet Iudeum peregrinum morari apud alium Iudæum iij uel iiij uel V dies gratis, imo illos dare pauperibus uiaticum ad iter. Thar. ſic eſt, & in hac conſuetudine laudo Iudeos, ſed multis in locis in ædibus Iudæorum inuenies in parietibus hunc rhitmum ſcriptum, primo die hoſpes, ſecundo die moleſtus, tertio die fœtet, & iſte rhitmus ſepiſſime illos primo die expellit.

Mac. ראיתי בבית הכנסת ובבתים שלהם מקום אחד
מרובע בקירות הבית מכוסה בצבע שחור כעין של בר מית
עיניו הרצן שחור על הלבן זכר לחרבן במקשן לא אובל להבין
חדהך אמור באר היטב הרצן צבע לבן רמז הדוה וגילה וצבע
שחור ברמז על אבלות ויגון ולבד הם משתבבין השחור עם
הלבון לפי שלא שייך לשום בר ישראל להיות לו בעת
הגלות והרבן הבית הדנת שלמה אלא תמיד יהיה לו זכר
חרבן הבית ומשום אותו טעם תחת החפה משברים תצנצנת
שממנו שתת החתן וחבלה כי שבירת הכלי מורה על אבלות
ושממות

Vidi in ſynagogis & ædibus eorum, locũ aliquẽ quadratum in parietibus obductũ nigro colore habens formã

 pul-

puluinaris, quid uult sibi? Thar. Nigrum super album est memoria uel recordatio deuastationis. Mac. Non possum intelligere tuum enigma dic clarius? Tharz. Albus color gaudium & læticiam significat, & niger luctum & tristiciam, propterea Iudei intermiscent nigrum albo quia non licet Iudeum exilio durante, & templo deuastante ulla integra uoluptate frui, sed semper deuastatio templi, & exilium debent illi ob oculos uersari. Et eadem de causa sub thalamo. i. quando sponsus sponsæ dat fidem) frangunt uitrium ex quo sponsus & sponsa biberunt. Nam fractio uasis luctum & euersionem admonet. Admonet utrunq; ne tam impense uoluptatibus indulgeant, ut obliuiscantur dolorum.

מקשן למה מבכין המתים הרצן כדי שיבאו טהורים לפני
קונם גם מלבישין אותם במלבושים נאים ומהסנים כי
סבורים הם שמיד אחר הקבורה יבואו מלאכים ויעמידו את
המת על בוריו וישיבו בו רוח חיים כבראשונה מקשן מי הם
המלאכים הרצן אם היה צדיק אז מלאכי השרת עושים זאת
ובכבוד גדול מביאין אותו לפני הקדוש ברוך הוא ומספרים
בשבחו ואומרים זה האיש היה צדיק תמים לרבים היטיב
ובכל יכלתו שמר מצותיך וכו אמור לנו במה נבבתו אית
יהיה מקומו בגן עדן אז הקבה נותן לו מקום ראוי לו ואם
היה רשע אז מלאכי חבלה באים ומחזירים בו נשמת
וביסורים גדולים יעבירוניה לפני דין האמת וטוענים
ומתרעמים עליו ואומרים זה האיש היה רשע לא שם עבד

 מלכא

טעם לא למד תורה לא שמר מצותיך ולא עשה מעשים
טובים לרבים הרע היה מסור היה מין היה מלעיג על דברי
רבותינו ודבר ודבר עשה אמור לנו מה נעשה לו ובמה יסורים
נייסרהו או חסבה פוסק הדין עליו ואומר כך וכך דינו ויש
אומרים שמיד דין האמת שואל ממנו ואומר למה לא
למדת תורה ואם ישיב ואומר לא יכולתי מעוני או הקבה
משיב ואומר בזה לא יש לך זכות כי אתה לא היית יותר עני
מהלל שישב בעת החורף בשלג תחת השמים ולמד תורה ואם
ישיב ואומר לא יכולתי מעושר או הקבה אומר בזאת לא
תוכל למצא זכות כי אתה לא היית עשיר מיהודה הנשיא
שהיה עשיר גמור והיו לו עירים ופרזות והוא היה בעל
תורה יום ולילה ועל שלחנו מצאו כל בני הגולה מנוחת
השביע רעבים השקה צמאים הלביש ערומים מה אתה
עשית לך לחרפות ולדראון עולם וכו מקשן יש תגרה יפה
מאוד בין היהודים אומרים שהקבה חושש מאד על למוד
תורה לכך אמרו החכמים ממזר תלמיד חכם קודם לכהן צ
גדול עם הארץ ומקרא מלא הוא הבו לכם אנשים חכמים ו
ונבונים וידועים וכו

Mac. Cur lauant mortuos? Tharz. ut abluti ueniant ad creatorem suum, etiam induunt illos uestibus elegantissimis: arbitrantur enim angelos statim a sepultura uenire & reddere mortuo uires & uitam quæ fuit antea: Macscan. Quinam sunt illi angeli? Thar. Si fuerit uir integer tunc angeli misterij, i. qui deo ministrant) hoc agunt, & summo cum honore ducunt illum ad Deum

prædicant laudem ipsius, dicunt hic uir fuit pius ut̃ tezer multis bene fecit, & quantum potuit præcepta tua obseruauit & huiusmodi. Dic nobis quibus honoribus afficiamus illum, ubi debet esse locus eius in paradiso? Tunc deus dat illi locum dignum. Si uero fuerit רָשָׁע *.i. impius tunc* מַלְאֲכֵי חַבָּלָה *.i. angeli perditionis, ueniunt & reddunt illi spiritum, magnisq; cruciatibus illum ad ueracem iudicem abripiunt, & murmure strepituq; illum accusant dicunt iste uir fuit impius, præcepta tua non obseruauit, tenon curauit, nulla bona opera fecit, multis male fecit, fuit proditor, fuit hæreticus, derisit uerba magistrorum nostrûm, non credidit in surrectionem mortuorum, & multa huiusmodi scelera patrauit. Dic nobis quid faciamus ei, & quibus tormentis illum cruciabimus? tunc deus sententiam de illo pronunciat dicens hoc uel illud sit eius præmium nonnulli asserunt, deum statim ab eo quærere cur non studuerit, si responderit & dixerit se non potuisse ob inopiam, deum respondere & dicere hac re non potes te excusare, nam non fuisti pauperior quam Rabbi Hillel qui tempore hymali in niui sedit sub cœlo & studuit. Si uero responderit & dicit non potui propter diuitias, tunc Deus dicit hac re non potes inuenire excusationem quoniam tu non ditior Rabino IEHVDA*

Vi Hanaßi

HANASSI qui maximis opibus affluebat adeo ut habuerit ciuitates & pagos, ille fuit studiosus legis, die & nocte, omnes filij captiuitatis, id est, omnes Iudæi requiem inuenerunt super mensam eius, Famelicos saturauit, Sitientibus potum dedit, Nudos uestiuit, quid tu fecisti? Vade ad æternum supplicium. Mac. Est sane fabula pulcherrima nam Iudæi putant Deum studium legis.i. Theologiam magnifacere, Hinc est quod Rabini dicunt Spurius & studiosus sapientiæ, longe superat summum Pontificem imperitum probantq; hoc ex his uerbis Deuteronomij capite primo. Date uobis uiros sapientes & prudentes.

גם אומרים כל המקים את התורה מעוני סופו לקימה
מעושר וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני

Dicunt etiam, quicunq; seruat legem, propter paupertatem, illi futurum est ut tandem seruet eam propter diuitias. Et quicunq; negligit legem propter diuitias, ei tandem futurum est ut negligat propter paupertatem.

מקשן קבלתי שהיהודים מתפללים בעד
המתים הרצון בן הוא מקשן באיזה אופן
מתפללים הרצון אם יש לו בן הוא בכל יום
בקר וערב בבית הכנסת אחר שכלו

הַיְּהוּדִים תְּפִלָּתָם אוֹמֵר תְּפִלַּת הַמַּתְחֶלֶת יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ
שְׁמֵיהּ רַבָּא וְאָז הַיְּהוּדִים מַאֲמִינִים שֶׁהַיָּתוֹם תָּמִיד מַעֲלֶה
אָבִיו אוֹ אִמּוֹ מַדְרֵגָה אַחַת מִן הַגֵּיא הִנֹּם

Mac. Percepi quod Iudæi orant pro defunctis? Thar. sic est. Mac. quomodo orant? Thar. si quis habet filium ipse singulis diebus mane & uesperi in synagoga, postquam Iudæi suas præces absoluerunt, dicit præcationem quæ incipit יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵיהּ רַבָּא *Et tunc Iudæi credunt pupillum (seu orphanum) semper hac præcatione (quam kadisch uocant, redimere parenti gradum unum ex gehenna.*

מַקְשָׁן כַּמָּה חֳדָשִׁים מִתְפַּלֵּל הַבֵּן בְּעַד אֲבוֹתָיו תַּרְצָן שָׁנָה
תְּמִימָה אִפְכָא כַּאֲשֶׁר הַשָּׂטָן הִשְׁלִיכֵהוּ לְדְיוֹטָא הַתַּחְתּוֹנָה
הַגֵּיהִנֹּם כְּעוֹמֶס אַלְפַּיִם מַעֲלוֹת אָז אֵין לַמֵּת תּוֹעֶלֶת בִּתְפִלָּה
זֹאת כִּי אֲפִילוּ אַחַר כְּלוֹת הַשָּׁנָה הוּא בְּאֶמְצַע הַשְּׁאוֹל

Mac. Quot menses filius orat pro parentibus? Tharzan. Integrum annum. Ipcha. Quot si Satan compegisset illum in infimum gehennæ circiter duo milia graduum, hæc præcatio nihil prodesset mortuo, nam anno elapso adhuc defunctus hereret in medio gehennæ.

תרצן אַתָּה לֹא תַאֲמִין בִּדְבָרִים הָאֵלֶּה אֲבָל הַיְהוּדִים מוֹכִיחִים
זֹאת בְּמַעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה עַל יְדֵי רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁפָּדָה מִן הַשְּׁאוֹל
אִישׁ אֶחָד רָשָׁע עַל יְדֵי קַדִּישׁ

Tharzan tu non credis his rebus, attamen Iudæi hoc probant historia quadam quæ per Rabbi Akifa facta est, is enim uirum quẽdam impium ex inferno per kadisch (.i. præcationem istam quam sic uocant) liberauit.

אפכא זֶה הַמַּעֲשֶׂה לֹא יֵשׁ כָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לָכֵן לֹא יֵשׁ
לְהַאֲמִין לוֹ כִּי הַיְּהוּדִים בּוֹדְאִים זֹאת מִלִּבָּם לְמְשׁוֹךְ לֵב בְּנֵי
אָדָם

Ipcha Hæc historia non est scripta in lege Mosaica (.i. non est authenticum) ideo non debemus ei fidem habere Iudæi enim talia fingunt ad alliciendum cor hominum. Lepidam hanc & bellam historiam (ut & hoc nomine studiosis gratificemur) adijciemus. Quẽdam demortuum fasciculo ex spinis colligato, quem ad inferos aucturus æstum gehennæ, deferebat, onustum uisum aiunt à Rabbino Akifa, cum is ambulando se reficeret ab eoq; ut sisteret gradum reuocatum, qui quod ad præfixam horam ad inferos redeundum esset abitum matu rauit. Se præcibus ad deum à Rabino fusis illinc liberari posse docuit. At Rabbinus filium, quem hic demortuus tres annos natum reliquerat, hanc præcationem quam kadisch uocant, docuit qua patrem ex istis pœnis eripuit. Nam mense elapso iterum demortuus Rabbino

M cum

cum foras egressus prodeambularet, uisus est, seq; deprecationis eius præsidio ab inferis liberatum, narrauit Et hanc ipsam ob causam, Iudæi fœlices arbitrantur, cum filium, cuius opera possint ab inferis liberari, procreauerint. Res gesta est annos mille trecentos ab hinc imperante Adriano.

מקשן באיזה לשון נכתב הקדיש תרצן בלשון ארמי מקשן ל
למה בלשון ארמי תרצן כדי שיבינו טף ונשים מקשן ואני
הייתי סבור שלשון עברי יותר שגורה בפי היהודים מלשון
כשדי תרצן זאת התפלה תקנו היהודים בבבל לפי ששם לשון
ארמי היה שגור בפיהם יותר מלשון עברי ועתה היהודים
אינם רוצים לשנות מה שתקנו אבותיהם כן מתפללין ביום
השבת תפלת יקום פרקן ובפסח הא לחמא עניא ותפלות אח
אחרות רבות כתובות בלשון כשדי כדי שכל אדם יוכל להבין
ועתה אינן משנין

Mac. Quanam lingua scriptum est kadisch? Thar. Caldaica lingua. Mac. Cur chaldaica lingua? Thar. Vt mulieres & proles omnes intelligant. Mac. Et ego putarem linguam hebream Iudæis esse familiariorē lingua chaldaica? Thar. hanc præcationem Iudæi instituere in Babel nam ibi erat illis chaldaica lingua familiarior lingua hebrea, & nunc nolunt mutare id quod ueteres instituerunt, eodem modo die Sabati orant præcationem יקום פרקן *& festo pascatis* הא לחמא *aliasq; præcationes chaldaice scriptas, ut omnes possint intelligere,*

quas tamen nunc mutare nolunt. *Annotatio. apud hebræos.* *Habet chaldaica lingua septem nomina;*

לשון בשרי או ארמי או בבלי או אשורי או כלדאי או טרכאי
או תרגום

Cuius rei Elias Leuita in libro creationis præfatione tertia etiam mentionem facit.

מקשן כאשר לא יש לו בן מי הוא מתפלל בעדו הרצן על
זאת אשיב לך ביום השבת היהודים בבית הכנסת מתפללין
בעד הרוגים שרופים וטבועים על קדוש השם על זה הדרך
יזכור אלהים נשמות הרוגי ושרופי עיר פלוני עם נשמת אב
אברהם יצחק ויעקב על שמסרו את נפשם על קדוש השם ו
וכו ואחריכן מזכירין נשמות אותם שנתנו סך כסף או זהב ל
להקדש או שנתנו שמן למאור או שהטיבו לישראל באופן
זה יזכור אלהים נשמת פלוני עם נשמת אברהם יצחק ויעקב
על שנתן עשרים זהובים להקדש בשכר זה תהי נפשו צרורה
בצרור החיים עם שאר צדיקים בגן עדן אמן

Mac. Quod si nullum haberet filium, quisnam oraret pro illo? Thar. ad hæc respondebo tibi, die Sabati Iudæi in synagogis pro omnibus qui cõstantes in fide sua Iudaica occisi uel combusti uel submersi sunt, hoc modo orant. Meminerit deus animæ illorum qui occisi sunt in ciuitate N. propter consacrificationẽ dei, cum anima Abraham, Isac, & Iacob, propterea quod tradiderũt animã suam (morti uel suplicio propter cõsacrificationẽ dei. Deinde reducũt in memoriã (dei) animas illorũ qui dederũt aurũ uel argentum pro pauperibus uel qui

oleum ad lampades fouendas suppeditarunt, uel qui ali- quo modo aliquid boni Iudeis fecerunt, hoc modo. Me- minerit deus animæ N. cum anima Abraham, Isac & Iacob, propterea quod dedit uiginti aureos in usum pau- perum, pro hac mercede sit anima eius ligata in fascicu- Sam 25. *lo uiuentium cum cæteris pijs in paradiso Amen.*

Annotatio, uocant Iudei חֶסֶרְשׁ *illam carbonam in quam pecunia in pauperum usus datur. uocant etiam* מַתָּן בַּסֵּתֶר, *id est, donum in abscondito, Nam elemosinæ in abscondito dari debent iuxta illum uersum Pro. xxi.* מַתָּן בַּסֵּתֶר יִכְפֶּה אַף *id est, donum in abscondito teget iram quæ uerba etiam Iudæi in synagogis suis super carbonam solent scribere, cum quibus etiam uerba saluatoris nostri Iesu Christi conueniunt, Nesciat sinistra manus tua quod facit dextra.*

אפבא היהודים משמרים רבים מנהגים משבשים
שנחשבים לכלום וטובים בעיניהם

Ipch. Iudæi multas cæremonias ineptas obseruãt, quæ nullius sunt momenti, & illis tamen bene placent.

הרצן ואפבא ארוני מקשן עוד פעם אחת נשתה אליך ואחרי כן
נלך לבית מלוננו נבקש מכבודך שתלך עמנו ושם אספר לך
דברים מופלאים לא לבד מהיהודים אלא גם כן מאחרים

Tharzan & Ipcha.

Mi domine Macschan nos adhuc semel præbibemus tibi, & postea ibimus ad diuersorium nostrum petimus à

 digni-

dignitate tua ut eas nobiscum, nam ibi narrabimus tibi mirabilia, non solum de Iudæis sed etiam de alijs.

מקשן לא יש מנהג לשלוח האורחים וללך עמם לבית אחר אבל מכל מקום לא אעצור בכם ואשלחכם בשלום ואחר כלות חצי שעה אם ירצה האל אבא אליכם

Mac. Non est moris ut dimittamus hospites, & eamus cum illis ad domum alterius tamen nolo uos inuitos retinere, sed mittam uos in pace, & post elapsam dimidiam horam (uolente deo) ueniam ad uos.

AD LECTOREM

Vt amplior huius operis usus sit, omniq; sua parte studiosis Hebraicæ linguæ prosit, operæ precium factu rum me putaui, si prophetam Abdiam, & Ionam cum uulgata interpretatione adiungeremus.

PROPHETA ABDIA.

Visio Abdie, hæc dicit dominus ad Edom, auditum audiuimus a domino & legatū ad gentes misit, surgite & cōsurgamus uduersus eum in prælium.

Ecce paruulum dedi te in gētibus contēptiblis tu ualde. Superbia cordis tui extulit te ha-

חזון עבריה בת אמר אדני
יהוה לאדום שמועה ש
שמענו מאת יהוה וציר
בגוים שלחסוטוונקומה
עליה למלחמה: הנה ק
קטון נתתיך בגוים בזויא
אתה מאד: זדון לבך הש
השיאך שוכני בחגוי סלע
מרום

bitautem in scissuris petrarum exaltatē solium suū qui dicit in corde suo quis detrahet me in terrā. Si exaltatus fueris ut aquila, & si inter sydera posueris nidum tuū, inde detraham te, dicit dominus. Si fures introissent ad te, si latrones pernoctē quo cōticuisses? nōne furati essent sufficientia sibi? si uindemiatores introissent ad te, nunquid saltē racemū reliquissent tibi. Quomodo scrutati sunt Esau: inuestigauerunt abscōdita eius. Vsq; ad terminū emiserūt te omnes uiri fœderis tui, illuserūt tibi inualuerūt aduersum te uiri pacis tuæ qui comedūt tecum ponēt insidias subter te: nō est prudentia in eo. Nunquid in die illa dicit dominus perdā sapientes de Idumea & prudentiā à monte Esau. Et timebunt fortes tui à meridie, ut intereat uir de monte Esau. Propter interfectionem & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te cōfusio & peribis in æternū, in die cū stares aduersus eū quoniā capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebātur portas eius, & super Ierusalem mittebāt sortem: tu quoq; eras quasi unus ex eis. Et non despicies in die fratris tui, in die peregrinationis eius, & non lætaberis super filios Iuda, in die perditionis eorum & non magnificabis os tuum in die angustiæ.

Neq; ingredieris portam populi mei in

ביום שבתו אומר בלבו
מי יורידני ארץ : אם
תגביה כנשר ואם בין כ
כוכבים שים קנך משם
אורידך נאם יהוה: אם
גנבים באו לך אם שודדי
לילה איך נדמיתה הלוא
יגנבו דים אם בוצרים ב
באו לך הלוא ישאירו ע
עללות איך נחפשו עשו
נבעו מצפניו: עד הגבול
שלחוך כל אנשי בריתך
השיאוך יכלו לך אנשי
שלומך לחמך ישימו מ
מזור תחתיך אין תבונה
בו: הלוא ביום ההוא נאם
יהוה והאבדתי חכמים א
מאדום ותבונה מהר ע
עשו: וחתו גבוריך תימן
למען יכרת איש מהר ע
עשו מקטל: מחמס אחיך
יעקב תכסך בושה ונכרת
לעולם: ביום עמדך מנגד
ביום שבות זרים חילו
ונכרים באו שעריו ועל

Vi dic

ירושלם ידו גורל גם א
אתה כאחד מהם ואל תרא
ביום אחיך ביום נכרו ואל
תשמח לבני יהודה ביום
אבדם ואל תגדל פיך ביום
צרה׃ אל תבוא בשער
עמי ביום אידם אל תרא
גם אתה ברעתו ביום א
אידו ואל תשלחנה בחילו
ביום אידו׃ ואל תעמוד
על הפרק להכרית את פל
פליטיו ואל תסגר שרידיו
ביום צרה׃ כי קרוב יום
יהוה על כל הגוים כאשר
עשית יעשה לך גמלך י
ישוב בראשך׃ כי כאשר
שתיתם על הר קדשי י
ישתו כל הגוים תמיד ו
ושתו ולעו והיו כלוא ה
היו׃ ובהר ציון תהיה פ

die ruinæ eorum & : neq; despicies & tu in malis eius in die uastitatis illius: & non emitteris aduersus exercitum eius in die uastitatis illius.

Neq; stabis in exercitibus ut interficias eos qui fugerint: & non concludes reliquias eius in die tribulationis.

Quoniam iuxta est dies domini super omnes gentes: sicut fecisti fiet tibi, retributionem tuam conuertet in caput tuũ.

Quo enim bibistis super montem sanctum meum, bibent omnes gentes iugiter: & bibẽt & absorbebũt & erunt quasi nõ sint. Et in mõte Syon erit saluatio & erit sanctus: & possidebit domus Iacob eos qui se possederãt, Et erit domꝰ Iacob ignis & domus Ioseph flãma & domus Esau stipula & succendẽt in eis & deuorabũt eos & nõ erunt reliquiæ domus Esau quoniã dominus locutus est. Et hereditabũt hi qui ad castrũ sunt, montẽ Esau, & qui in cam pestribus Philistijm: & possidebũt regionẽ Ephraim et regionẽ Samariæ: et Beniamin possidebit galaad.

פליטה והיה קדש וירשו בית יעקב את מורשיהם׃ והיה
בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם
ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו כי יהוה דבר׃ וירשו ה
הנגב את הר עשו והשפלה את פלשתים וירשו את ש
שדה אפרים ואת שדה שמרון ובנימן את הגלעד

וגלת החל הזה לבני ישׂ
ישׂראל אשר כנענים עד
צרפת וגלת ירושלם אש
אשר בספרד ירשו את ע
ערי הנגב: ועלו
מושיעים בהר ציון לש
לשפוט את הר עשו והי
והיתה ליהוה המלוכה:

Et trāſmigratio exercitus hu
ius filiorū Iſrael, omnia loca
chananeorum uſq; ad Sarepth
an: & tranſmigratio Ieruſalē
quæ in Boſphoro et poſsidebit
ciuitates Auſtri. Et
aſcendēt ſaluatores in montem
Syon iudicare montem Eſau
& erit domino regnum.

PROPHETA IONAH.

ויהי דבר יהוה אל יונה בן
אמתי לאמור: קום לך
אל נינוה העיר הגדולה ו
וקרא עליה כי עלתה רע
רעתם לפני: ויקם יונה ל
לברוח תרשישה מלפני
יהוה וירד יפו וימצא אניה
באה תרשיש ויתן שכרה
וירד בה לבוא עמהם
תרשישה מלפני יהוה:
ויהוה הטיל רוח גדולה
אל הים ויהי סער גדול
בים והאניה חשבה לה
להשבר:

Et factum eſt uerbū domini
ad Ionā filiū Amathi dicens.
Surge & uade in Niniuem ci
uitatē grandē, & prædica in
ea: quia aſcēdit malitia eius co
ram me. & deſcendit in Ioppē
& inuenit nauem euntē in Tha
rſis: & dedit naulum eius, &
deſcendit in eam, ut iret cum e
is in Tharſis a facie domini
Dominus autem miſit uentum
magnum in mare: & facta eſt
tēpeſtas magna in mari, et na
uis periclitabatur conteri.

Et timuerũt nautæ et clamaue runt uiri ad deum ſuũ, & miſerunt uaſa quæ erãt in naui in ma re ut alleuiaretur ab eis: & Ionas deſcẽdit ad interiora na uis, & dormiebat ſopore graui. Et acceſſit ad eum gubernator, & dixit ei. Quid tu ſopore deprimeris? ſurge inuoca deum tuum, ſi forte recogitet de us de nobis & non pereamus.

Et dixit uir ad collegam ſuũ, uenite & mittamus ſortem & ſciamus quare hoc malum ſit nobis. Et miſerunt ſortes & cecidit ſors ſuper Ionam.

Et dixerunt ad eum indica nobis cuius cauſa malum iſtud ſit nobis, quid eſt opus tuum, et quæ terra tua? & quo uadis? uel ex quo populo es tu. Et dixit ad eos Hebræus ego ſum & dominum deum cœli ego timeo, qui fecit mare et aridam. Et timuerunt uiri timore mag

וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים וַיִּזְעֲקוּ
אִישׁ אֶל אֱלֹהָיו וַיָּטִלוּ א
אֶת הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה א
אֶל הַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם
וְיוֹנָה יָרַד אֶל יַרְכְּתֵי הַס
הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיֵּרָדַם׃
וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֹבֵל ו
וַיֹּאמֶר לוֹ מַה לְּךָ נִרְדָּם
קוּם קְרָא אֶל אֱלֹהֶיךָ אוּלַי
יִתְעַשֵּׁת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא
נֹאבֵד׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל
רֵעֵהוּ לְכוּ וְנַפִּילָה גוֹרָלוֹת
וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְּמִי הָרָעָה ה
הַזֹּאת לָנוּ וַיַּפִּלוּ גּוֹרָלוֹת
וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל יוֹנָה׃

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה נָּא ל
לָנוּ בַּאֲשֶׁר לְמִי הָרָעָה
הַזֹּאת לָנוּ מַה מְּלַאכְתְּךָ
וּמֵאַיִן תָּבוֹא וְאֵי מִזֶּה עַם
אָתָּה׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עִבְרִי
אָנֹכִי וְאֶת יְהוָה אֱלֹהֵי ה
הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא אֲשֶׁר ע
עָשָׂה אֶת הַיָּם וְאֶת הַי
הַיַּבָּשָׁה׃ וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים

יִרְאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו מַה זֹּאת עָשִׂיתָ כִּי
יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי מִלִּפְנֵי
יְהוָה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד
לָהֶם׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה נּ
נַּעֲשֶׂה לָּךְ וְיִשְׁתֹּק הַיָּם
מֵעָלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְס
וְסֹעֵר׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל הַיָּם
וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם
כִּי יוֹדֵעַ אֲנִי כִּי בְשֶׁלִּי
הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם
׃ וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים
לְהָשִׁיב אֶל הַיַּבָּשָׁה וְלֹא
יָכֹלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר
עֲלֵיהֶם ׃ וַיִּקְרְאוּ אֶל
יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה
אַל נָא נֹאבְדָה בְּנֶפֶשׁ
הָאִישׁ הַזֶּה וְאַל תִּתֵּן
עָלֵינוּ דָּם נָקִיא כִּי אַתָּה
יְהוָה כַּאֲשֶׁר חָפַצְתָּ עָשִׂיתָ
׃ וַיִּשְׂאוּ אֶת יוֹנָה

no, ad dixerunt ad eum. Quid hoc fecisti? cognouerunt enim uiri quod a facie domini fugeret, quia indicauerat eis.

Et dixerunt ad eum quid faciemus tibi, & cessabit mare a nobis? quoniam mare ibat & intumescebat super eos.

Et dixit ad eos tollite me et mittite in mare, et cessabit mare a uobis: scio enim ego quoniam propter me tempestas hæc grandis uenit super uos.

Et remigabant uiri ut reuerterentur ad aridam, & non ualebant, quoniam mare ibat & intumescebat super eos.

Et clamauerunt ad dominum & dixerunt quæsimus domine ne pereamus in anima uiri istius & ne des super nos sanguinem innocentem, quia tu domine sicut uoluisti fecisti. *Et tulerunt Ionam & miserunt eum in mare, & stetit mare à furore suo.*

וַיְטִלֻהוּ אֶל הַיָּם וַיַּעֲמֹד
הַיָּם מִזַּעְפּוֹ ׃ וַיִּירְאוּ
הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה א
אֶת יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח לַי
לַיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים ׃
וַיְמַן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִב
לִבְלֹעַ אֶת יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה
בִּמְעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים
וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת ׃
וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל יְהוָה א
אֱלֹהָיו מִמְּעֵי הַדָּגָה ׃
וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי
אֶל יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן
שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ ס
קוֹלִי׃ וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה
בִּלְבַב יַמִּים וְנָהָר יְס
יְסוֹבְבֵנִי כָּל מִשְׁבָּרֶיךָ וְג
וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ ׃ וַאֲנִי
אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד ע
עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט
אֶל הֵיכַל קָדְשֶׁךָ ׃
אֲפָפוּנִי מַיִם עַד נֶפֶשׁ ת
תְּהוֹם יְסוֹבְבֵנִי כוּת חֲב
חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי ׃

Et timuerunt uiri timore magno dominum & immolaue-runt hostias domino & uoue-runt uota: Et parauit deus pis-cem grandem ut deglutiret Io-nam: & erat Ionas in uentre piscis tribus diebus & tribus noctibus. Et orauit Io-nas ad dominum deum suum de utero piscis. Et dixit clamaui de tribulatione mea ad domi-nnm & exaudiuit me: de uen-tre inferi clamaui, & exaudi-uisti uocem meam. Et proieci-sti me in profundum in corde maris & flumen circundedit me: omnes gurgites tui, & fluctus tui super me transiue-runt. Et ego dixi abiectus sum a conspectu oculorum tuo-rum: ueruntamen rursus uide-bo templum sanctum tuum.
Circundiderunt me aquæ usq; ad animam abyssus uallauit me pelagus operuit caput meum.

לקצבי הרים ירדתי הארץ
בריחיה בעדי לעולם
ותעל משחת חיי יהוה
אלהי׃ בהתעטף עלי נפשי
את יהוה זכרתי ותבוא
אליך תפלתי אל היכל
קדשך׃ משמרים הבלי
שוא חסדם יעזבו׃ ואני
בסול תודה אזבחה לך
אשר נדרתי אשלמה
ישועתה ליהוה׃ ויאמר
יהוה לדג ויקא את יונה
אל היבשה׃ ויהי דבר
יהוה אל יונה שנית לא
לאמר׃ קום לך אל נינוה
העיר הגדולה וקרא אליה
את הקריאה אשר אנכי
דבר אליך׃ ויקם יונה וילך
אל נינוה כדבר יהוה ונ
ונינוה היתה עיר גדולה
לאלהים מהלך שלשת
ימים׃ ויחל יונה לבוא ב
בעיר מהלך יום אחד ו

Ad extrema montium descendi terræ uectes concluserunt me in æternum: subleuabis de corruptione uitam meam domine deus meus. Cum angustiaretur in me anima mea domine recordatus sum: ut ueniat ad te oratio mea ad templum sanctũ tuũ. Qui custodiunt uanitates frustra misericordiã suam derelinquet. Ego autem in uoce laudis immolabo tibi: quæcunque uoui reddam pro salute domino. Et dixit dominus pisci: et euomuit Ionam in aridam:

Et factum est uerbum domini ad Ionam secundo dicens. Surge et uade in Niniuem ciuitatẽ magnã & prædica in ea prædicationem quã ego loquor ad te. Et surrexit Ionas, et abijt in Niniuem iuxta uerbum domini & Niniue erat ciuitas magna itinere trium dierum. Et cepit Ionas introire ciuitatem itinere diei unius: & clamauit & dixit.

Adhuc quadraginta dies & Niniue ſubuertetur. Et crediderunt uiri Niniuitæ in dominum et prædicauerunt ieiunium et ueſtiti ſunt ſaccis a maiore uſq; ad minorem. Et peruenit uerbum ad regem Niniuæ et ſurrexit de ſolio ſuo et abiecit ueſtimentũ ſuum a ſe, & indutus eſt ſacco et ſedit in cinere Et clamauit & dixit in Niniue ex ore regis & principum eius dicens Homines et iumenta, et boues et pecora, non guſtent quiquam: nec paſcantur, et aquã non bibãt. Et operiãt ſaccis homines et iumẽta et clamẽt ad deũ in fortitudine & conuertatur uir a uia ſua mala, et ab iniquitate quæ eſt in manibus eorũ. Quis ſcit. ſi cõuertatur et ignoſcat deus: et reuertatur a furore ſuo et nõ peribibimus? Et uidit deus opera eorum quod conuerſi ſunt de uia ſua mala: & miſertus eſt deus ſuper malitia quam

וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד אר
אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נח
נֶהְפָּכֶת׃ וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי
נִינְוֵה בֵּאלֹהִים וַיִּקְרְאוּ צ
צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים מ
מִגְּדוֹלָם וְעַד קְטַנָּם׃
וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל מֶלֶךְ נִינְוֵה
וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אַ
אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו וַיְכַס שַׂק
וַיֵּשֶׁב עַל הָאֵפֶר׃
וַיַּזְעֵק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה מ
מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו ל
לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה
הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל יִטְעֲמוּ
מְאוּמָה אַל יִרְעוּ וּמַיִם
אַל יִשְׁתּוּ׃ וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים
הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ
אֶל אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ
אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן
הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם ׃
מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם
הָאֱלֹהִים וְשָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ
וְלֹא נֹאבֵד׃ וַיַּרְא הָאֱלֹהִים

אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִ
מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם הָא
הָאֱלֹהִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר
דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָ
עָשָׂה׃ וַיֵּרַע אֶל יוֹנָה רָעָה
גְדוֹלָה וַיִּחַר לוֹ׃ וַיִּתְפַּלֵּל
אֶל יְהוָה וַיֹּאמַר אָנָּה יְהוָה
הֲלוֹא זֶה דְבָרִי עַד הֱיוֹתִי עַל
אַדְמָתִי עַל כֵּן קִדַּמְתִּי לִבְ
לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי
כִּי אַתָּה אֵל חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ
אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנִחָם עַל
הָרָעָה׃ וְעַתָּה יְהוָה קַח נָא
אֶת נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב
מוֹתִי מֵחַיָּי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה
הַהֵיטֵב חָרָה לָךְ׃ וַיֵּצֵא
יוֹנָה מִן הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקֶּ
מִקֶּדֶם לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ
שָׁם סֻכָּה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ
בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה מַה
יִּהְיֶה בָּעִיר׃ וַיְמַן יְהוָה
אֱלֹהִים קִיקָיוֹן וַיַּעַל מֵעַל
לְיוֹנָה לִהְיוֹת צֵל עַל רֹאשׁוֹ
לְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ וַיִּשְׂמַח
יוֹנָה עַל הַקִּיקָיוֹן שִׂמְחָה

locutus fuerat ut faceret eis, et non fecit. Et afflictus est Ionas afflictione magna et iratus est: et orauit ad dominum & dixit. Obsecro domine, nũquid non hoc est uerbum meum cum adhuc essem in terra mea, propter hoc præoccupaui ut fugerem in Tharsin scio enim quod tu deus clemens & misericors es patiens & multæ miserationis, & ignoscens super malitia Et nunc domine tolle quæso animã meam a me quoniã melior est mihi mors quã uita. Et dixit dominus putasne bene irasceris tu? Et egressus est Ionas de ciuitate et sedit ab oriente ciuitatis et fecit sibimet umbraculũ ibi, et sedebat subter illud in umbra donec uideret quid accideret ciuitati. Et præparauit dominus deus hederam et ascendit super caput Ionæ ut esset umbra super caput eius. Et prote

geret eum labor auerat enim et lætatus est Ionas super hæderã lætitia magna. Et parauit deus uermẽ ascensu diluculi in crastinum: et percussit hæderã et exaruit. Et cũ ortus fuisset sol præcepit dominus uẽto calido et urenti: et percussit sol super caput, et æstuabat: et petiuit animæ suæ ut moriretur, et dixit melius est mihi mori quã uiuere. Et dixit deus ad Ionã putasne bene irasceris tu super hæderam, et dixit bene irascor ego usq; ad mortem. Et dixit dominus tu doles super hederã in qua non laborasti, neq; fecisti ut cresceret, quæ sub una nocte nata est et sub una nocte perijt. Et ego non parcam Niniui ciuitati magnæ in qua sunt plusquam centũ uiginti millia hominum qui nesciunt quid sit inter dextram & sinistram suam et iumenta multa.

גְּדוֹלָה׃ וַיְמַן הָאֱלֹהִים תּ
תּוֹלַעַת בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר ל
לַמָּחֳרָת וַתַּךְ אֶת הַקִּיקָיוֹן
וַיִּיבָשׁ׃ וַיְהִי כִּזְרֹחַ ה
הַשֶּׁמֶשׁ וַיְמַן אֱלֹהִים רוּחַ
קָדִים חֲרִישִׁית וַתַּךְ הַשׁ
הַשֶּׁמֶשׁ עַל רֹאשׁ יוֹנָה ו
וַיִּתְעַלָּף וַיִּשְׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ
לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי
מֵחַיָּי׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל
יוֹנָה הַהֵיטֵב חָרָה לְךָ עַל
הַקִּיקָיוֹן וַיֹּאמֶר הֵיטֵב
חָרָה לִי עַד מָוֶת׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אַתָּה חַסְתָּ עַל
הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר לֹא עָמַלְתָּ
בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתּוֹ שֶׁבִּן לַיְלָה
הָיָה וּבִן לַיְלָה אָבָד׃ וַאֲנִי
לֹא אָחוּס עַל נִינְוֵה הָעִיר
הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֶשׁ בָּהּ
הַרְבֵּה מִשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
רִבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא יָדַע
בֵּין יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ
וּבְהֵמָה רַבָּה

לגברא רבא דחיל שמיא מופלא ומופלג בחסידות ובלמוד
חבר ברבר האלהים ובוחן בעיר קולן בהיכל הגדול
רועה נאמן במקרש הקדוש פויילו ארני ואהובי
זיבשטאנוס דוזבורגינזר אשר לו דאוי
יקרא ויקרא

היה עם לבבי איש האלהים אבי אבי לקשור כל הכתבים ש
שכתבתי בתוך משך ג או ד שנים לאנשים מלומדים וב
ובקיאים בלשון עברי על אגודה אחת עם העתקת בלשון ר
רומי כדי שירוץ הקורא בו גם חשבתי להעתיק קצת כתבים
מציצרו ללשון עברי והספרים ההם כלם כרוכים וקשורים
עלו או ז קונדרים משום תועלת וטובה תלמידי לשון עבר על
חדות שמך לאור הוצאתי וזאת לא עשיתי כדי לקנות לי שם
או לקבל מתנות ודרנות אלא לזכות את הרבים ושיהיה לעד
האהבה שביני ובינך כי אתה מעת שבאתי לעיר הזאת לא היית
נוהג עמי ועם ביתי כאוהב אח או רע אלא משעה ראשונה
כרחם אב על בנים רחמת עלינו שלהנך המיד היתה לנו
פרוסה ידך תמיד פתוחה וינו להבוך עצך בכל זמן ועידן
לביתי שלוחה טורח ומשא בעבורינו אצל אנשים רבים הכ
חכמים ונבונים נשאת מעולם עינך ממנו לא העלמת אלא
מרצונך פעמים רבים אתנו מטובך העניקת זה הספר כל
בלהי נריכהו ועצהו לנהורא לא אתא וכמוהן רבים אשר
עתה לא יש עת לספר כי אמר ר ש י מספרים קצת שבחו של
אדם בפניו וכלו שלא בפניו וכל הטובות האלה לא עשית
אלא מאהבה יתירה שיש לך על אביונים ומדוכאים ובפרט לא
לאותם שעזבו קשי ערפם ונלוים על יהושוע נוצרי לשרתו

VIRO SVMMO, QVI TIMET DEVM, PRAESTANTI ADMIRANDAEQVE PIETATIS ET DOctrinæ, Licentiato in uerbo Dei (id est in Theologia) Canonico præsbitero ædis summæ & Pastori fideli in æde Diui Pauli, Domino & Mecænati meo Sebastiano Nouimolæ Duisburgensi, cui debetur dignitas & reuerentia.

Obseruent Candidi Lectores, hãc loquendi Phrasim, Hebræis esse usitatissimam, & autorem omnino fuisse diligentē, ut Hebraismus obseruaret, hac ratiõe, quo studiosa iuuētus expeditam haberet uiã, simile tale quid efficiendi. Quod adhuius uiri laudē attinet, sciant nihil esse dictũ, quod non huius uirt⁹ & integritas lõge superet, excellatq;.

FVIT cum corde meo uir diuine mi pater mi pater, coniungere omnes epistolas, quas in spatio quatuor uel quinq; annorum ad uiros doctos & linguæ Hebraicæ peritos scripserim in unum fasciculum cum translatione latinæ linguæ, ut Lector facilius se ex illis posit expedire. Cogitaui etiam transferre epistolas quasdam ex Cicerone in Hebraicam linguam, quas epistolas omnes coaceruatas in sex uel septem quaterniones in usum studiosorum Hebraicæ linguæ sub nominis tui patrocinio diuulgassem. Et hoc non fecissem ad comparandum mihi præclarum nomen inter magnos, uel ut lucrum facerem, sed ut prodessem multis, & ut esset testimonium amoris qui est inter nos. Nam simulac in hanc urbem uenissem, non egisti mecum & cum familia mea tanquam amicus, frater uel sodalis, sed à prima hora, sicut miseretur pater filiorum, misertus es nostri. Mensa tua semper nobis fuit strata, manus tua semper aperta, uinũ, cibus ligna tua frequenter ad domũ nostrã perlata, labores & molestias magnas apud uiros præstantes & eruditos nostra causa sustinuisti, nunq̃ oculũ tuũ à nobis abscõdisti. Iste liber absq; tua liberalitate & cõsilio, difficulter in lucem prodijsset. Taliaq; multa quæ nunc narrandi non est locus, nam

O dixit

ולאהבה אותו ולהחזיק בבריתו ואותם יודעת שהם גרי אמת
שהקדוש ברוך הוא בשלשים וששה מקומות הזהיר אותנו
בתורתו על הגר וצוה לנו שלא להון אונאות דברים לגר הרי
החובה שחייבתנו התורה על הגרים גדולה היא מאוד כי על
האב והאם נצטוונו בכבוד ומורא ועל הנביאים לשמוע
להם ואיפשר שיכבד אדם ויירא וישמע ממי שאינו מאהב
ועל הגרים צוונו באהבה רבה והמסורה ללב כמו שנאמר
ואהבתם את הגר כמו שצוונו לאהוב אתשמו שנאמר ואהבת
את יהוה אלהיך ׃ והקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו א
והב את הגר כמו שאמר הכתוב ואוהב גר לתת לו להם
ושמלה כל זאת נתאמת אצלך כי אתה לא תחלה בנו אלא גם
לאחרים רבים כמונו עשית בתורת לזה שיש לך חשק ותאוה
שה בלשון הקודש כי את על פי שאתה תמיד משוקע ב
בעסקים וענינים גדולים והמורים מכל מסום הלשון הזה
מלפניך לא תשליך וכל יודעיו את רבי ומגדל ומרובים
באמת ובודאי יש נבון ושייך לכל תלמיד חכם לחבק ולנשק
אותך ולהתאבק בעפר רגליך ואשרי להם. שיתחממו כנגד
אורך והלוננים בצל קורתך עלי ועל ביתי לא לבד מן הדין
יש מוטל לברך אותך׃ ולהתפלל בלב שלם אל יהוה יום
ולילה שיאריך בטוב ימיך ושנותיך אלא גם בן יש חובה .
עלינו להעיד ילהן בכל יכולתנו סימן ואות לפני כל אדם
שאיננו בפוזי טובה והואיל שעתה בעונותינו הרבים
אנחנו בעיר הזאת ובסביבותיה מחמת הדבר ושאר חליים
רעים רבים מוטבעים ומושלכים בצרה גדולה מחוץ תשכל
חרב בבית במות ולא יש בידי לגמור מה שהיתה ברעתי כי
לא ידעתי יום מותי והדעות מבלבלות כי אנוש רמה
ותולעה אנכי ותמיד אני ירא שחמות יפריד ביני ובינך שלא
אוכל לבא לתכלית חשקי גם בכל שעה מרגישים עלירעיוני
רטבע׳ . ❧

dixit Rabbi Salomon genesios, 6. Aliquam partem uirtutum seu beneficiorum alicuius coram prædicandam, sed totam (exponere licet) in absentia eius &c. Hecq; omnia non fecisti nisi ex amoris abundantia, quæ tibi est in tenuis fortunæ homines, & precipue in eos qui duritiam cordis sui reliquerunt, & adhærent Iesu Nazareno ut illi seruiant, diligant, & legem eius amplectantur, tales scis esse ueros aduenas de quibus nos Deus in lege Mosaica in triginta & sex locis admonuit, prohibuitq; ne uerbis quidem aduenas molestemus, est enim mandatum illud quod lex Mosaica de aduenis nobis imposuit ualde magna, Deus enim præcepit nobis ut patrem & matrem honoremus & ueneramur, Prophetis uult nos obedire. Poßit quis aliquem honore afficere? & timere, etiam alicui obedire, quem tamen non ex corde amaret, sed quantum ad aduenas spectat hos ut amemus Deus præcepit, amor enim ex corde proficiscitur, Nam dixit: Et diligetis aduenam &c. quemad-
Deutero. 6. *modum ipse Deus à nobis uult diligi, inquiens, Diliges dominum Deum tu-*
Deut. 10. *um &c. Ipse quoq; Deus aduenas diligit, sicut scriptum est. Et diligit aduenam ut det ei panem & uestem, &c. Hæc omnia tibi certe constare scio, nam à nobis non incœpisti, sed etiam alijs multis nostri similibus id fecisti. Accedit & huic quod tibi est summa cupiditas, & studium perdiscendi hanc nostram linguam, nam quanquam semper in magnis, difficilimisq; negotijs es implicatus, tamen istam linguam à facie tua non proijcis (id est, non postponis) & huius candidatos magni facis, extollis, & exaltas. Profecto, & certe, decet quemlibet studiosum, ut osculetur & amplectatur te, & ut pulueriset in puluere pedum tuorum (id est, se tibi subijciat) Beati illi qui se calefaciunt apud ignem tuum, & qui pernoctant in umbra trabis tuæ. Sane debita ratione mihi familiæq; meæ est iniectum (id est, nostri muneris est) non solum ut benedicamus tibi, & Deum pro dignitate tua, ut fœliciter producat dies & annos tuos ex toto corde effundamus preces nostras, sed etiam nostri est officij ut testemur demusq; pro uirile indicium & signum coram omnibus hominibus nos non esse denegatores boni (id est, ingrati). postquam uero nos nunc propter peccata nostra in hac ciuitate & in circumiacentibus causa pestis sumus immersi & coniecti in summam calamitatem fo-*
Treno. 1. *ris enim orbat gladius & domi est tanquam mortis imago, quo minus sit in*

potesta

וטבעי מבהילני שמכאן ואילך א י ה משום טורח הרפוס לא אסתכן את עצמי ברחוב העיר ואשמור מה שכתב רבי בחיי בספר חובת הלבבות וזה לשונו יש על האדם להתגלגל לסבות החיים במאכל ובמשתה ובמלבוש ובמעון בפי צרכו וברפואה להציל את נפשו ולרפאות מפגעי העולם ויבטח באלהים שירפאהו בסיבת הרופא והרופא והרפואות כלם ישים לסיבת מאת הבורא ולא יניח זה אלא על האלהים ובן אין ראוי להכנס בסכנות בבטחנו על גזירת הבורא וישתה סמי המות או שיסתכן בעצמו להלחם עם הארי והדוב והיות רעות ולא ילך בדרך בשעה שיש דבר בעולם שהאויר קשה ומפסד רק יעמוד בבית ויתקן האויר ברפואה טובה בתוך ביתו ומצינו בשמואל באמרו איך אלך ושמע שאול והרגני: ולא נחשב לו במיעוט בטחון אך היתה התשובה מאת הבורא ית ש עגלת בקר תקח בידך והתורה הזהירתנו על זה כמו שכתוב לא תנסו את יהוה אלהיכם כאשר נסיתם במסה כי הוא נענש על זה כי הוא ממית עצמו ועונשו גדול ממי שממית אחרים וכולי

ובהיות כן רשמתי בכתיבת ידי המטושטש האגרת הזאת ושמתי אותה בסות הספר הזה כדי שאם יגזור יהוה עלי לסחת את נפשי ממך או העד הזה יהיה חי וקים לעד וממנו גם הדורות הבאות אחרינו בעבור וכותר יקבלו הנאה מרגוע ופריום מהמגלה הזאת ויכיר כל איש אשר מלאו יהוה רוח חכמה ששמרתי צוואת בן סירא שאמר רְחִימָא קַדְמָאָה לֵית אַתְּ כָּפַר בֵּיה וסחרי במרומים שלא עשיתי זאת משום טעם אחר כי ברור אצלי שאתה לא איש חמטה און

להנפי

potestate mea ut perficiam id quod in anima mea fuit. Nam homo sum uermis & uermiculus, & non scio diem mortis meæ, etiam partes animæ meæ sunt dißipatæ, semper timens ne mors faciat dißipationem inter me & te, quo minus peruenire possim ad finem desiderij mei, singulis horis quoq; perturbant me cogitationes meæ, & natura mea, quod ab hoc tempore (Deo uolente) propter Typographicam molestiam, non exponam me diutius periculo in plateis, sed ædibus meis expectabo quicquid Deo placet, obseruabo enim id quod scripsit Rabbi bachäi in libro חובת הלבבות id est, debita cordis, cuius hæc sunt uerba. Hominis est quantum potest laborare in sustentatione uitæ utpote cibo, potu, uestitu, habitatione, & medicamentis qua animam suã reficiat, & curet à casibus huius seculi (id est, si in discrimen aliquod inciderit) speratq; in Deum illũ hoc facere per mediatorem medicum, existimetq; medicum & medicina omnia intermedia à Deo esse, nec ulli hoc tribuat, nisi ipsi Deo. Tamen non decet sub specie fiduciæ in Deo collocatæ aliquod temere subire periculum, utpote haurire uenenum, pugnare contra leones, uel ursos, aliasq; bestias immanes, nec debet ambulare in uia tempore pestis, nam aër nocuus & corruptus est eo tempore, sed debet manere in domo & aërem bonis odoramentis lenire ac purgare. Nam inuenimus apud
1.Sam. 16. Samuelem, quod dicebat quomodo uadam? audiet Saul & interficiet me. Quod tamen ei non reputatum est, quasi parum haberet fiduciæ, sed à Deo, responsum est, dicens uitulum boum tolle in manu tua &c. Lex etiam ipsa huius rei nos admonuit, sicut scriptũ est. Nolite tentare dominũ Deum uestrum, quemadmodum tentastis in Massa. Nam qui Deum tentat, punietur ob id, quia interimit se ipsum, quod grauius est, quã si alium interficeret, &c. Hæc cum ita sint, exaraui scriptura manus meæ illiteratæ hanc epistolam & adieci illam calci huius libri, ea de causa, ut si à Deo decretum fuerit quod uellet auferre animam meam à te, hæc esset monumentum uiuens & persistens in æternum, ex quo omnia secula quæ uenient post me, id est (omnes posteriores) propter meritum dignitatis tuæ accipient aliquid utilitatis. Agnoscet quoq; quilibet uir, quem Deus spiritu sapientiæ impleuerit, me obseruasse dictum illud Ben Syræ, Noli denegare ueterem amicum, id est, noli ingratus esse in benefactorem. Testimonium meum est in cœlis, me hoc

non

לחנפי לבאלא אהח אוחב חאמת וחיושר ומהרחס מן חכבוד
ואינך רודת אחר הכבוד   לכן במטר מינך כעבוא ומהתנן
למריח שתרין את עבדך לכת זכות ואו כאשר אבין שתקבל
בסבר פנים יפות אם ירחיב יהוה גבולי וגבול חעיר חתוללת
חזאת עוד פעם שנית באריכות ארבר עמך בספר אהר ואשלם
לאל נדרי   ובזה שא ברכה ושלום וידעת כי שלום אהליך
ופקדת נוך ולא תחטא הבא בכלח אלי קבר כעלות גדיש בעתו
נכתב פה בקולן שנת אלת וחמש מאות חמישים ושלשה
לגאולהינו ב תשרי

• כתב שרפרת רגליך יוחנן יצחק הדורש
בשלומך כל הימים

non fecisse alia de causa. Nam certe mihi constat tuam humanitatem non adhibere aurem adulationibus cordis, sed te diligere ueritatem & æquitatē, teq; subducere à gloria, & non sectari gloriam, id est, non magnopere laborare de gloria). propterea oro te, sicut seruus qui orat ad herū suum, ut iudices seruum tuum ad lancem innocentiæ (id est, bonam in partem interpreteris). quod si perceperim te placido uultu hoc accepisse, tunc si amplificet dominus Deus terminum meum, id est, statum) & terminum huius inclitæ ciuitatis tunc adhuc aliâs prolixiorem sermonem tecum miscebo in opusculo quodā, & persoluā Deo uota mea. His accipe pacē, & benedictionem Iob. 5
id est, bene uale, sentiesq; pacatū tuum tabernaculū & habitationē tuam cures impune. Ingredieris in senectute in sepulchrum sicut aufertur seges suo tempore. scriptum Anno 1 5 5 3. ad redemptionem nostram, uigesimo die Septemb. hic Coloniæ.

Scabellus pedum tuorum scripsit, Iohannes Isaac qui inquiret de pace tua omnibus diebus.

DE ERRATIS.

Errata quæ lectorem remorari possunt, sunt in c & d, nam ibi Typographus huius linguæ imperitus incepit componere, in alijs uero folijs pauca sunt errata, nisi quod aliquando post He demōstratiuū, uel post litras schevatas in literis בגר כפת *dages deest. In d pag. prima linea nona lege* קַל *& in eadem pagina facie secunda linea secunda secundam dictionem lege* הַפְּסַרְנָה *In secunda pag. facie secunda linea prima lege* אֲפֵלוֹת *In paul coniugationis hiphil lege* מַשְׁכַּב *In quarta pag. linea quarta prima dictio debet esse* דַּבֵּר *& secunda* דִּבֵּר *In quinta linea pro* הַבָּרָךְ *lege* דְּבָרְךָ. *Non putamus operepræcium esse alia errata huius libri annotare, siue in Hebraicis siue in latinis. Nam per diligentem lectorem facile corrigi possunt, quod in c & d literæ* בגר כפת *aliquando superius habent maculas quasdam hanc scias esse causam, habuerunt istæ literæ more ueterum superius uirgulam raphe, quam iussimus abscindere, id quia in principio non accurate factum est maculæ illæ natæ sunt. In m pag. secunda facie prima primam dictionem primæ lineæ lege oleum, & prima dictio Abadiæ debet esse uisio sunt etiam aliqua exemplaria quæ in Abadia circum finem apud dictionem Austri habēt X.V iij quo casu hoc accidit ignoro, si tibi tale exēplar cōtigerit expūge.*

FINIS.